

ОБУЧЕНИЕ ЗА ОБУЧИТЕЛИ

Учебен план

Автор: Партньорите по проекта BASKI

Юли 2008

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ	2
ВЪВЕДЕНИЕ.....	3
МОДУЛИ.....	5
МОДУЛ I	6
МОДУЛ II.....	11
МОДУЛ III	16
МОДУЛ IV	25
МОДУЛ V.....	32
МОДУЛ VI.....	39
МОДУЛ VII.....	45
МОДУЛ VIII	53
ПРИЛОЖЕНИЕ I.....	59

ВЪВЕДЕНИЕ

1. BASKI – Обучение за обучители

Обучение на обучители е квалификационна програма за професионалисти от социалния сектор, образованието и психологията и с опит в сферата на консултирането, подпомагането и грижите за хора с увреждания. Изискванията към тях са да притежават комуникационни умения, критичност, гъвкавост, зачитане и уважение на хората със или без увреждания.

От занятията по групова динамика за хора с увреждания обучаемите трябва да получат основни познания, специални обучителни и консултативни умения; те трябва да получат конкретна подкрепа за групите за Обучението по основни умения.

2. Процес

Както е описано в учебния план за Обучение на обучители, модулите са разработени съвместно с участниците.

Интензивността и продължителността на различното съдържание зависи от предходните знания и базисно обучение на участниците. Почивките между занятията, задачите (напр., теоретичната работа вкъщи, събиране на примери от практиката) и времето за размисъл трябва да бъдат подредени. И запомнете: Самоопределянето е решаващо за успеха във всяко отношение, също и по време на учебния процес!

3. Прилагане на съдържанието

Тук ние целим да подобрим и поработим върху теоретичното съдържание и да го свържем с BASKI-Обучението и BASKI-Съветването.

Обменът на практически опит и работата върху възможни учебни ситуации или консултации за консултиране подканват участниците да бъдат активни и да работят конструктивно по темата.

4. BASKI-Основи

Участниците трябва да разберат основната рамка на Модела за обучение по основни умения. Въпроси като основно поведение, приемане и равно участие на всички трябва да бъдат изследвани и преживявани по време на обучителния курс.

5. BASKI-Методи

Препоръчваме представянето и пробването на различни методи и упражнения, които участниците могат да прилагат в бъдещата си работа в BASKI-групите по програмите за подпомогнато жилище, дневните центрове и защитената трудова заетост. Освен това, прилагането на методите и упражненията, предлагани на хора с увреждания в BASKI Обучението, е препоръчително (вж.: Учебен план за BASKI Обучение, връзка: www.----)

6. Роля на родители и близки

Процесът на обучение и развитие в BASKI обучението често предизвиква силни емоции, което също може да засегне семейството на участниците. Затова е важно групата и учителят да бъдат достатъчно силни да се справят с това и да се подкрепят, където е необходимо. Участниците трябва да имат възможността да отразяват и да реорганизируют своята собствена ситуация вътре в семейството. Следователно, BASKI Обучението може да допринесе към баланса на автономността и привързаността в семейната среда.

7. Самосъзнание/Критика

Способността за самокритичност на участниците е изключително важна и трябва да й бъде отделено достатъчно внимание в течение на квалификационния процес.

8. Препоръки за основната рамка

- По-малки учебни групи от по десет участника (най-много)
- Добре оборудвани класни стаи с комфортна работна и учебна среда (напр., флипчарт, мултимедиен прожектор, CD-плеър и т.н.).
- Продължителност на една учебна сесия: 50 до 60 минути
- Учебните занимания трябва да са структурирани в блокове, тъй като това е обучение на половин ден.
- При разработване на учебното съдържание трябва да се вземе под внимание, че интердисциплинарните знания пренасят наученото в практиката
- Раздаваните материали за индивидуалните занятия трябва да допълват учебното съдържание и да увеличават знанията.
- Участниците трябва да бъдат включат в процеса, колкото се може повече като експерти в тяхната област (като инструктори).
- Модулите и сесиите могат да бъдат променяни, удължавани или съкращавани в зависимост от предишните познания или опита на участниците
- Учебните методи и материали трябва да стимулират учебния процес.

МОДУЛИ

Модул I	“Въведение в обучителния модел за основни умения”	Lebenshilfe Автор: Harnik Christine www.lebenshilfe-guv.at
Модул II	“Анализ на целевата група – хора с увреждания”	Lebenshilfe Автор: Harnik Christine www.lebenshilfe-guv.at
Модул III	“Основни знания за специално образование”	ÉFOÉSZ Автор: Szabo Kinga www.efoesz.hu
Модул IV	“Начална психология и психология на развитието в съответствие с целевата група – хора с увреждания”	ÉFOÉSZ Автор: Szabo Kinga www.efoesz.hu
Модул V	“Групова динамика и групови дискусии с целевата група”	EKON Автор: Elżbieta Gołębiewska www.ekon.org.pl
Модул VI	“Адаптиране на психосоциални форми на консултиране в съответствие с целевата група – хора с увреждания”	EKON Автор: Elżbieta Gołębiewska www.ekon.org.pl
Модул VII	“Аугментивна и алтернативна комуникация”	Integr@Point Mag. Barbara Prazak-Aram www.integrapoint.at
Модул VIII	“Специални условия”	Lebenshilfe Автор: Harnik Christine www.lebenshilfe-guv.at

МОДУЛ I

ВЪВЕДЕНИЕ В ОБУЧИТЕЛНИЯ МОДЕЛ ПО ОСНОВНИ УМЕНИЯ

1. Учебни цели

Участниците трябва да получат информация и поглед върху:

а. Участниците:

Участниците трябва да се срещнат с лектора и да се запознаят помежду си. В началото на курса трябва да бъдат изяснени очакванията, желанията и идеите относно учебния план на „Обучение за обучители“. Също така трябва да се изясни под каква форма тези идеи допълват предложените модули.

Участниците ще бъдат поканени да обяснят причините за участието си в курса и да се споразумеят за условията и изискванията.

Предидният опит на участниците по отношение на хората с увреждания и темата за самоопределянето трябва да бъдат събрани, за да се създаде необходимата чувствителност за работа по темата. Това позволява на лектора да очертае по-нататъшните си действия.

б. Обучение на обучители:

Участниците трябва да добият поглед върху курса, структурата и съдържанието на модула. В допълнение към това следва да бъдат представени курса и съдържанието на следните модули.

с. Обучителен модул по основни умения:

Участниците трябва да се запознаят с целите, съдържанието, методите, структурата, отговорностите и начина на работа при обучението BASKI. Паралелно с това ще има въведение за консултирането на институциите. Ще бъде описано разпределението на ролите, обмена на информация и сътрудничеството между обучителите и съветниците.

д. Създаване на група BASKI:

Участниците придобиват знания за това как да организират занятията на BASKI обучението за хора с увреждания. Трябва да се направи преглед на основните условия, предпоставки, засягащи обществените взаимоотношения, работата с хората с увреждания и съответните институции.

е. Познаване на съдържанието:

Участниците могат да комбинират знанията от този модул с предишния си опит.

Те трябва да са разбрали обучителния модел за основни умения, както и отговорностите, възможностите, ограниченията и алтернативите на BASKI обучението.

2. Учебно съдържание

2.1. Въведение

- (1) Участниците трябва да бъдат посрещнати. Всеки се представя (име, възраст, квалификация, предишен опит).
- (2) Предишният опит на участниците в областта на "самоопределянето и хората с увреждания" трябва да бъдат записани от „карта на ума“. Този резултат вече предлага основата за дискусия и навлизането в темата.

2.2. Основна част

а. Представяне на обучителния модел за основни умения

BASKI трябва да бъде представен като мобилна група за подкрепа на хора с увреждания, които живеят или работят в институции. По тази причина съвместната работа на BASKI с персонала на институциите е от голямо значение.

Трябва да се даде ясна информация относно: договорите, началото, курса, целта и изпълнението на обучението BASKI.

Трябва да бъдат представени и обсъдени вече съществуващите услуги по образованието и консултирането на хората с увреждания. Трябва да се работи и върху възможностите и ограниченията на тези услуги.

Най-важната определяща част на BASKI е: на първо място, удовлетворението на участниците хора с увреждания; второ, желанието и удовлетворението на хората от участниците институции и директорите.

Ще има представяне на първоначалната идея, предимствата и възможностите на модела на обучителния модел за основни умения.

Затова, по отношение на на обучителния модел за основни умения, се предлага тази подкрепа. За разбирането на BASKI и неговата роля, трябва да се представи моделът на ежедневната и последователната подкрепа. Трябва да е ясно, че всяка от тези форми на подкрепа има собствена структура, качества, възможности и ограничения.

б. Основни условия за BASKI Обучението

Тук участниците трябва да разберат, че някои основни умения (социални познания, възможността и желанието за комуникация, активното участие в обществото, етичните отношения, мотивацията за учене, обучението през целия живот, способностите за справяне с проблеми,....) са жизнено важни за самостоятелния живот, а също и за различните възможности за консултиране.

Трябва да се отработят видовете сътрудничество, да се обсъдят ролите на преподавателя и инструкторите и да бъдат изяснени отношенията, мненията и възгледите на участниците.

с. Съдържание на BASKI Обучението (преглед на модулите)

Участниците се запознават с учебния план на BASKI Обучението, съдържанието и съответните методи. Тези модули служат като инструменти за участниците (Анализ на средата и нуждите, Индивидуален и групов анализ, Комуникационен анализ,...). В допълнение на това трябва да споменем, че човекът с увреждания винаги е на фокус. Използването на модула не е задължително. Нещо повече, ще бъде обяснено, че на модулите трябва да се гледа като на редовна процедура. Мненията на участниците относно това трябва да бъдат споделени, обсъдени и изяснени.

Участниците трябва да формират целевата група от хора с увреждания за BASKI Обучението, както и възможните причини за изключване (например: липса на интерес, липса на връзка с групата)

д. Принципите на групова работа и групова динамика

BASKI Обучението е услуга за съветване на хора с увреждания (за разлика от консултирането, което е група за съветване на асистенти в институциите).

Груповата работа е често използван метод при работата с хора. Има няколко теории и тенденции от социалната работа в групи до съвместното обучение. Кърт Левин описва груповата динамика, така че средствата и възможностите на групата са повече от средствата и възможностите на отделния човек в групата. Участниците се обучават по класическия групов модел да се справят с формиране, задействане, нормиране, изпълнение, преминаване и ситуационна динамика в бъдещото обучение BASKI. Поведението на групата се определя от поведението на учителя. Участниците се научават да се самооценяват и да отговарят пряко на нуждите и желанията на участниците в групата BASKI. Важно е да се отдели време на опознаването и на бъдещата учебна среда. Конфликтите са позволени и дават голям потенциал за работа. Тогава е приложимо мотото "ферментация и изясняване". (Wikipedia, Gruppendynamik, 2006)

Тези принципи трябва да се отработят от участниците. Отговорностите на учителите трябва да се обсъдят и отработят чрез практически упражнения. Учителят трябва да се увери, че всеки човек с увреждания може да опита, приложи на практика и изпълни всяка роля и че за това ще има достатъчно място. Груповите ресурси трябва да се използват винаги; например, опита, мненията, наблюденията, ориентацията, силните, както и слабите страни на групата.

е. Целите на BASKI Обучението

Трябва да се работи със самоопределянето и правомощията, както и с последните теории и да се прави сравнение между тях и Обучението за основни умения. Целта на Обучението за основни умения е самоопределянето на хората с увреждания. Трябва да се обсъдят възможните

ограничения и BASKI Обучението като алтернатива. Нещо повече, относно първоначалната чувствителност трябва да е ясно, че в бъдеще BASKI обучението, съдържанието и темите трябва винаги да бъдат ориентирани към нуждите на хората с увреждания.

Трябва да се разработят по-нататъшните цели на BASKI обучението: Изграждането на активно участие, самочувствие, лична отговорност и удовлетворение на хората с увреждания.

f. Ролята на учителя

Участниците трябва подробно да бъдат инструктирани за следното: Задължението да пазят конфиденциална информация, да си записват, да дават най-доброто за знанията на всеки, да са ориентирани към клиента, да изхождат от знанията и практиката при методите на работа. Трябва да бъде изяснявано всяко колебание на участниците. (Stewart, Joines,2000)

2.3. Заключение

(1) Екзистенциална ориентация: Участниците биват питани как се чувстват след дългата работа по модула

(2) Обратна връзка: Участниците избират любимия си метод от предложените и информират лектора относно удовлетворението си/неудовлетворението си и/или желанието си за промени в модула. По този начин участниците биха могли да научат различните методи за реакция, необходими за тяхната по-нататъшна работа.

3. Методи на преподаване

Целта е да се включат хора в процес на отразяване на самоопределянето и самостоятелността. Този модул не засяга само знанията, но и се отнася до промяна в поведението. Поради тази причина методите, които бяха избрани, изискват активно участие.

- Самосъзнание - физически- и умствени упражнения: Чрез тях участниците разучават различните методи за тяхната бъдеща работа. В допълнение тези упражнения подпомагат участниците в подготовката на темата. (Вж. "СА-Методи на преподаване")
- Екзистенциална ориентация и обратна връзка: На участващите се гледа като на активни участници и те се приканват да дават принос. Представят им се методите.
- Ролеви игри:/ Учебни примери: Участниците научават за себе си в самоопределени/взаимозависими ситуации. Останалото съдържание на този модул или темите, възникващи при дискусиите, могат да бъдат представяне чрез игрови модели. Въпроси от страна на участниците като: "Какво бих направил, ако..." могат да бъдат разигравани, както и опитът може да бъде споделян.
- Филми: Информация за институциите, формите на подпомагане и самоопределянето могат да бъдат представяни чрез филми.

- Групова работа: За да е интересна работата по модула, трябва да съществува, както индивидуалната, така и груповата работа.
- Дискусии: Дискусиите трябва да са разнообразни и интересни. Те трябва да бъдат планирани във времето, за да се навлезе в теорията и да се обмени опит от практиката. Въпреки това, от по-голямо значение е да се обмени опит в курса за Обучение на обучители (Теорията може да бъде изучавана и вкъщи).

Всички представени и използвани методи могат да бъдат приложени в BASKI обучението за хора с увреждания.

4. Учебни материали

Учебните материали следват стандартите на обучението за възрастни и основните принципи на „акомпанимента“.

- Видеофилми и записи (темата за институциите за хора с увреждания в трудовите и жилищни сектори, действия за даване на права,...)
- Печатни материали, постери, писалки, ... (материали за творческа работа)
- Предварително подготвени карти и материали за дискуссионните игри
- Символи и картинки (за да изучат участниците методическо-дидактични материали)
- Надписи, Флипчарт (за визуализация на информацията и съдържанието)

МОДУЛ II

АНАЛИЗ НА ЦЕЛЕВАТА ГРУПА – ХОРА С УВРЕЖДЕНИЯ

1. Учебни цели

Участниците учат и работят чрез следните критерии за проучване и възможности за работа с хора с увреждания:

(1) ОБОСНОВКА:

Участниците получават информация и формулират причините защо тя е важна за BASKI Обучението и като учител, да се прави анализ на участниците в обучението BASKI: Методите и съдържанието на обучението трябва да бъдат представени в зависимост от интересите, нуждите и възможностите на участниците.

(2) ОСНОВНА ИНФОРМАЦИЯ:

На участниците трябва да се покаже важността на това, че като учители хората с увреждания ще гледат на тях като на хора, на които може да се разчита и като на външни експерти. Естествено като учители те се нуждаят от определена основна информация в началото на обучението (информация относно комуникативните способности, предишен опит и степен на грижа за хора с увреждания), която информация би била от значение за работата по съответната тема. Въпреки това, в бъдеще учителят трябва да получи по-точна информация от самите хора с увреждания, а не от служителите на институцията. При това положение работата е по-натовадена и може да се избегне евентуалната експлоатация на персонала в институциите от страна на от BASKI.

(3) НАБЛЮДЕНИЕ:

Участниците се запознават с типовете наблюдение и критериите за приложението им, с оглед на тяхната употреба в по-нататъшната им работа. Те научават, че тези методи в особено голяма степен се прилагат в работата с хора с тежки увреждания и по-специално в началните фази на обучението.

Пример: Участниците наблюдават друг участник – как тя/той седи. Участниците опитват да седят по същия начин за няколко минути и следят собственото си тяло – и усещания. След това споделят как са се почувствали (напрегнато, отбранително, защитено,...)

(4) ТЕХНИКИ ЗА ЗАДАВАНЕ НА ВЪПРОСИ:

Участниците научават и изпробват различни техники за задаване на въпроси. Пример: С помощта на увеличителна или алтернативна комуникация участниците могат да провеждат „интервюта“. Въпроси като “Как се чувстваш в момента?” “От какво имаш нужда?” “Знаеш ли че?”, “Какво си направил тогава, когато си имал нужда от това?”, “С какво би помогнал?” и възможни отговори могат да бъдат разработени и използвани под формата на символи. Много е важно да се проведе разнообразно и дружелюбно интервю. Диалогът може да бъде разнообразен в бъдеще с допълнения от страна на обучаващите. Допълненията биха могли да са 1) примери, истории, картини (за визуализация) и 2) информация, повторения, включване на другите участници в дискусии, с цел да се изясни съдържанието повече за учителите и участващите, отколкото за хората с увреждания (изясняване). Въпросите, дискусииите и реакциите на различни хора, както и гледните точки правят „изясняването“ по-лесно. “Изясняването” означава, че съответният човек придобива по-ясен поглед върху собственото си положение, чувства, нужди. По-важните критерии са наблюдението и нуждите на хората с увреждания.

Обучителите, с помощта на тези средства, са в състояние да получат от хората с увреждания информацията, която им е нужна за точен анализ.

(5) ИГРОВИ УПРАЖНЕНИЯ:

Различните групови упражнения трябва да бъдат представени и разучени. Така се създават възможности за анализ на целевата група. Участниците научават методи, които биха могли да използват в бъдещата си работа. Игрите и упражненията от Учебния план на BASKI Обучението могат да бъдат опитани. Участниците могат да правят и други упражнения по време на груповата работа.

(6) ДОКУМЕНТАЦИЯ:

Участниците се запознават с формите и възможностите на документацията и задължението да се съхраняват данните.

(7) ОРИЕНТАЦИЯ КЪМ КЛИЕНТА:

Чрез всички методи и възможности на анализа трябва да стане ясно, че хората с увреждания са винаги в центъра на вниманието. Човекът трябва да бъде ценен и уважаван във всичко, което иска да сподели в рамките на обучението. Особено важно е да бъдат ценени и защитавани ограничените възможности на участниците в BASKI. (Berne, 2005)

2. Учебно съдържание

2.1. Въведение

Участниците се поздравяват.

Упражнение:

Участниците биват помолени да образуват двойки и да се разделят на човек А и човек Б. Сега човек А трябва да открие какви положителни и отрицателни качества има човек Б. Човек Б винаги отговаря само с „да“ и „не“. След това си сменят ролите. Накрая участниците споделят с останалите мнението си (относно това да бъдат питани и да питат).

2.2. Основна част

Темите от модула трябва да бъдат разработени, като се взимат предвид резултатите от упражненията:

(1) СРЕДА НА ЦЕЛЕВАТА ГРУПА:

Участниците се приканват да обсъдят работа си с хората с увреждания и тяхната среда.

Трябва да се работи над следните въпроси:

- Какви основни условия, форми на подпомагане и възможности има в институциите, в които живеят и работят хората с увреждания?
- Какви ограничения при самоопределянето се налагат от условията в институцията и какви от увреждането на човека?
- В бъдеще, като учител, как ще се сдобивам с информация и ориентация за средата на хората с увреждания?
- В сравнение с предишния ми опит, по какъв начин научавам за средата на човека с увреждания? От какво съм имал нужда?

(2) КОНФЛИКТИ И ВЪЗМОЖНОСТИ:

Участващите групи трябва да обсъдят конфликтите, с които се сблъскват и какви конфликти е възможно да възникнат вследствие на увреждането, самоопределянето и в институциите (страхове, липса на самоувереност, неразбирателство в комуникацията/ в изразяването,...).

Индивидуално упражнение: Участниците затварят очи и мислят за това, къде наистина биха искали да отидат на почивка. След това желанията се обсъждат в групата и заедно се представят възможностите как желанията биха могли стъпка по стъпка да се осъществят.

Участниците трябва да осъзнаят, че независимо какви препятствия или спънки предлага животът, всеки има нужди, които трябва да бъдат вземани на сериозно, всеки иска да изрази себе си и да планира живота си по начин, по който би се чувствал добре. Те трябва да подкрепят и помагат на хората с увреждания в BASKI Обучението. Всеки човек има желания, нужди и цели, всеки ден, както и свой начин, по който ги изразява. Подкрепата се осъществява в зависимост от

персоналните възможности на групата и на всеки отделен човек. Като резултат от това, хората с увреждания се научават да споделят своите нужди в средата. Консултантите в институцията допринасят за това.

(3) ПРАКТИЧЕСКА ЧАСТ:

Участниците добиват поглед върху упражненията и техниките за задаване на въпроси, с помощта на които те опознават хората с увреждания или хората с увреждания представят себе си (виж Учебен план на BASKI Обучение, Модул 1).

Упражнение: Участниците могат да опитат различни упражнения и техники за задаване на въпроси в групи от трима. Първият човек е учителят, вторият е човекът с увреждане и третият е наблюдател. След това ролите се сменят. Накрая участниците споделят мненията си. Трябва да бъде отразено следното съдържание:

- Какво наблюдавам в себе си/ в другите?
- Как се почувствах в моята роля по отношение на другия човек?
- Кое беше добре?
- Какво липсваше?

В групата се обсъждат преживяванията и се изясняват възникналите въпроси.

След това на участниците се представят формата и критериите за документацията.

(4) АНАЛИЗ:

Участниците се запознават със следните техники за анализ, които могат да бъдат упражнени впоследствие:

- Исторически анализ: Предишната информация, опит и преживявания на целевата група се събират.
- Поведенчески анализ: Поведенческите реакции, позиции и промените се следят и когато е необходимо, о се свързват със специфични ситуации (например: човекът се обръща, когато стане въпрос за подпомагане).
- Анализ на феномен: Един може да събира информация за следното; какви чувства и преживявания имат хората с увреждания в определени ситуации, какви чувства и реакции помагат или влошават положението им (например: човек винаги реагира агресивно към околните, когато се чувства несигурен).
- Социален анализ: Участниците се научават да установяват към кои социални контакти хората с увреждания са привикнали и какви търсят. Може да бъде разграничено кога човекът с увреждане играе ролята на "жертва", "спасител" или "последовател"; дали той се чувства отговорен към себе си и в отношенията си с другите или оставя отговорността на другите.

Много е важно в бъдеще учителите да избягват да приемат ролята на "спасители", "последователи" или "жертви"; но винаги да дават отговорен пример в обучението. С това ще се предизвика "възрастната страна" на човека с увреждане.

Тези анализи дават на бъдещия учител ориентация и информация за **възможните** мисли, чувства и действия на хората със или без увреждания.

2.3. Заключение

Участниците се приканват да споделят мнението си за модула, какво вече са знаели и коя част от съдържанието е била нова за тях.

По скалата за оценка от 1-10 участниците биха могли допълнително да споделят мнението си за модула.

Лекторът също трябва да сподели наблюденията си по време на упражненията.

3. Методи на преподаване

- Упражнения и техники за задаване на въпроси (виж по-горе)
- Видео записи (като допълнително отразяване на упражненията = поведението на учителя и на "човека с увреждане")
- Ролеви игри
- Работа в групи, презентации
- Представяне на информация и теория (с помощта на различни материали)
- Сесии за обратна връзка (относно придобития опит, реакциите към всяко упражнение, предоставяне на липсваща информация и обяснения)

4. Учебни материали

- Материали за раздаване (резюме на съдържанието, информация, упражнения)
- Флипчарт и надписи (за представяне на съдържанието)
- Учебен материал от модул А (за запознаване и визуализация на съдържанието)
- Форми на документация (за преглед)

МОДУЛ III

ОСНОВНИ ЗНАНИЯ ЗА СПЕЦИАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Учебни цели

Целевата учебна група (бъдещи обучители) трябва да знаят и разпознават специфичните нужди на групите с увреждания, за да могат да предложат адекватна подкрепа.

- o Социален усет към хората с увреждания и техните нужди.
- o Помощ при борба с дискриминацията, подкрепа на умственото здраве на хората с увреждания и обучение на обслужващ персонал в тези области.
- o Участниците в обучението трябва да придобият знания, които да им позволят да помагат на хората с увреждания да упражняват своите права.

По тази причина те трябва да познават основните принципи на законодателството, механизмите за правна намеса и нормативните документи и йерархия. Също така трябва да бъдат обсъдени, принципите на работа от личен опит и начините на работа с персонални ограничения.

2. Учебно съдържание

2.1. Въведение

- Дефиниция за „увреждане“ и „увреждане“ в обществото
- Борба с дискриминацията.

2.2. Основна част

I. Фактори, влияещи върху самоопределянето на хората с увреждания:

Инвалидите в ежедневието

Ежедневието на хората с увреждания не се определя единствено от тяхното действително ниво на функционалност, но и от възможностите им за достъп до услуги. В много случаи се проявяват и

допълнителни ограничения, породени от физически ограничен достъп до (обществени) сгради, транспорт, ограничен достъп до информация, медии, комуникации, финансови ресурси и услуги по обгрижване и подпомагане. На тези неща би трябвало да се обърне внимание във връзка със специалните образователни услуги, които целят постигането на максимално функционален потенциал в областта на ограниченията/ уврежданията на личността.

Неправилна употреба на съществуващите възможности, дискриминация в обществото

Хората с увреждания трябва да имат възможност да участват в обществото, като всеки друг човек. Те трябва да имат възможността да набелязват собствени цели и да живеят според собствените си предпочитания. Дискриминацията и неразбирането в обществото произлизат от ограничените познания на среднототистическия гражданин за нуждите и възможностите на определени групи хора с увреждания; и чрез нежеланието от страна на обществото да приеме тези групи хора като пълноправни граждани и/или да оказва подкрепа на тези хора, за да живеят живота си с достойнство.

Знания за лични увреждания, самооценяването, знаейки, че всеки е различен

Знанието за собствените ни възможности и ограничения е важно за всички нас, за да максимализираме потенциала си и да погледнем реалистично на силните и слабите си страни. Хората с увреждания изпитват чувство на безсилие, когато видят колко са различни от останалите членове на семейството, хората около тях и хората в тяхната общност. Важно е хората с увреждания да не се изолират от участието във всекидневния живот заради страхове, депресия или прекомерна закрила от страна на семейството или обществото. Те имат нужда да знаят как да направят първата стъпка, как да получат помощ/подкрепа, как да поставят реалистични цели и да развиват амбициите си. Самооценката може да бъде развивана единствено чрез участие и оценка на резултатите, чрез действителни резултати, а не чрез оплакване от социална изолация.

II. Основни познания за специалното образование:

Дефиниции на „увреждане“ / специални (образователни) нужди

При модерните дефиниции се категоризират функционалните равнища и специалните нужди на хората, а не симптомите на увреждането, както при традиционните медицински модели. Моделът FNO (2001) оценява функционалните равнища и определя техни измерими стойности, за да създаде профил на индивидуалните специфични нужди. В по-ранна възраст е особено ценно да има специализирана образователна помощ и достъп до услуги, за да се максимализира потенциалът на хората с ограничени функционални възможности. Специалните нужди могат да изпъкнат в някои специфични области от ежедневието или по-общо в множеството от елементите на ежедневието.

Типични специфични нужди на някои групи увреждания

- Физически увреждания: достъп до местоживеенето и до обществени сгради и институции, транспорт, физически тренировки, превенция на загубата на повече функции, физическа и трудова терапия, (специални) спортове.
- Сензорни увреждания: достъп до средства за комуникация (AAC-устройства), обмен на информация, употреба на лично и обществено пространство, специални технически помощни средства, обучение за социални умения.
- Когнитивни увреждания: достъп до лесна за обработване информация, ранна интервенция и продължаваща подкрепа при обучение за самопомощ и академични умения, подходяща помощ при изработване на графици, самостоятелен живот или живот в общност, управление на живота и финансовите средства, обучение за адаптивни умения, подпомагане в работата (степената на подпомагане зависи от действителното равнище на функционалност).
- Аутистични спектрални разстройства: обучение по комуникационни и социални умения, подкрепа на включването в обществото, управление на поведението.
- Поведенчески разстройства, емоционални проблеми: превенция на кризисни ситуации, управление на поведението, психологични услуги, социално включване.
- Говорно-езикова патология: обучение по комуникационни и социални умения, AAC устройства и обучение (начини за алтернативна/ увеличителна комуникация).
- Хора с множествени увреждания: подкрепа в съответствие с основните симптоми, координирани услуги, управление на живота, персонална помощ, психологически услуги.

Оценка на нуждите и съответните услуги

Както първоначалното, така и продължаващото оценяване са необходими за правилното прилагане на услугите по подпомагане на оптималното функциониране и развитие.

Личните интереси и приоритети на хората с увреждания и техните семейства трябва да бъдат взети предвид при планирането на интервенцията и определянето на целите. Оценяването трябва да бъде обективно и надеждно, интервенциите и приспособяването да се основават на данни.

Прилагане принципа на нормализиране на работа, работа за по-добро качество на живота

Социалното включване трябва да достигне равнище, на което животът на хората с увреждания се доближава до „средните“ норми, достъпни за всички граждани.

Услугите трябва да са насочени към подпомагане на хората с увреждания за постигане на максимално възможна независимост, избор и вземане на решения, участие в обществения живот, образование и (професионално) обучение, работа.

1) Промяна на възгледите за уврежданията в обществото

Дългата история на отношението на обществото към хората с увреждания премина пред няколко етапа - от тотално изключване през приемане, закрила и (сегрегирана) прекалена протекция до идеята за генерално включване. Днес, механизмите са се развили от защитна подкрепа до идеята за равенство, гледайки на всеки човек като на партньор и гражданин с равни права. Вместо към нормите, ние гледаме към личните ценности и силни/слаби страни, индивидуалния потенциал и нужди. (При необходимост нивата на отношението могат да бъдат развивани впоследствие от литературата.)

2) Основни принципи и терминология, свързана с уврежданията (болест - разстройство - увреждане - затруднение и т.н.)

Използваната терминология, свързана с уврежданията, може да се разглежда на различни нива. От една страна, речникът се е развил от стигматични изрази като първично описание на състоянието с фокус към индивидуалните нужди. От друга страна, се използва различна терминология в медицинската наука, в образованието и в социалните услуги, базираща се на услугите, които предлагат тези сфери. Все пак едно друго равнище на терминологията варира в зависимост от условията, които са постоянни ('болест') – хронични дефицити ('увреждане'), и от ограниченията, породени от специфични условия

('разстройство') с/у вторичните ограничения, породени от ограничен достъп до услуги ('затруднение'). Тези равнища се проявяват във всички езици на ЕС.

3) Временни и хронични разстройства

Има разлика в терапевтичните подходи, ако планираме реалистично „лечение“ на състояние, където липсата на умения/функционалност е само временна и пациентът е много вероятно да е в състояние да се върне към нормално/средно ниво на функционалност; за разлика от случаите, когато дефицитът на умения е хроничен и е твърде вероятно да не може да бъде напълно възстановен. В тези случаи е необходимо помощта да е насочена към намирането на начини за адаптация, така че хората с увреждания да могат да се справят в ежедневието с добре подбрана и добре предоставена подкрепа, както биха се справили повечето граждани.

4) Типовете увреждания и техните биологични/психологически характеристики

(Сензорните разстройства в детайли/Физическите разстройства в детайли /Когнитивните увреждания в детайли/Множествените увреждания/ Рапространените смущения в развитието вкл. Аутизъм) Вж. Категоризацията на тази тема в литературата

5) Аспекти на грижата за хората със специфични увреждания

На първо място фокусът трябва да е върху превенцията, така че да се предотврати появата на допълнителни (вторични) затруднения. После трябва да се формира отношението на обществото,

да се дадат положителни примери, да се формират групи за подкрепа. Семействата трябва да бъдат информирани и насърчени, така че да могат да оказват адекватна грижа за децата си със специални нужди. Преподавателите трябва да бъдат обучени на техники за включване. Индивидуалното предоставяне на услуги трябва да става локално и във възможно най-естествена среда. Професионалистите трябва да са обучени на високо ниво и да знаят как да си сътрудничат едновременно с клиентите и с членовете на семействата и/или общността в други области (~ работа, социални услуги, жилищни условия и дейности в свободното време, персонална помощ).

6) Хабилитация и рехабилитация

Рехабилитация означава развиването на умения, които са били налични в определена степен на един по-ранен етап, но човекът е загубил контрол върху тях. Думата означава 'да научим пак/наново'. Комплексните умения, като участието в общността могат да бъдат усвоени отново, както и да бъдат практикувани с различен, по-широк обхват от преди. Тази генерализация на уменията е градивен, планиран процес. Хабилитация означава усвояването на нови умения, нова рутина, за преодоляването на ситуации, които не са били възможни за преодоляване с наличието на предишните умения. Винаги е важно да се вземат под внимание наличните черти на характера на човека и на тяхната основа да се изградят интервенциите и обучението, колкото е възможно по-икономично.

7) Нормализация, самостоятелност, включване

Тъй като всички участници в обществото (със или без увреждания) трябва да имат равни възможности за достъп до услуги и дейности, както в професионалния, така и в личния живот, хората с увреждания трябва да имат възможността (и съответните средства за допълнителна подкрепа) да вземат решения по въпросите, касаещи личността им като самостоятелни човешки същества. Също така участието им в обществения живот (отдых, образование, работа) трябва да се осъществява без сегрегация, стигматизация и каквато и да било дискриминация.

8) Принципът на равенство и неговата реализация

Хората със и без увреждания трябва не само да имат еднакви права на достъп до услуги/дейности, но също и равен достъп до информация. За да получат информацията относно услугите, хората с увреждания може да имат нужда от форми на индивидуална подкрепа. Особено преходните услуги биха били необходими за улесняване на прехода от училището към работата и от по-институционализиран към по-независим живот. Някои форми на положителна дискриминация могат да бъдат приложени с цел осигуряването на равни шансове за участие, поне временно.

9) Аспектите на заетостта, обучението, образованието, свободното време и развлечението на хората с увреждания

Отново, тези услуги и дейности трябва да бъдат достъпни по един включващ начин, в естествена среда. Подкрепящите услуги трябва да стигнат до клиентите. Нуждите, възможностите, желанията и възможните начини за подкрепа трябва да бъдат оценени и добре пригодени. Важно е образованието и отдиha да се организирани в същата възрастова група. Реалното социално участие трябва да е срещу простото 'съвместно пребиваване в една и съща среда' като физическа близост. Подкрепящата работа трябва да бъде обвързана с реалните професии на пазара, а не със сегрегирани, изкуствено създадени работни места.

10) Начини за подкрепа на хората с увреждания, помощни технологии, екологични фактори и фактори на средата

Подкрепата трябва да е индивидуализирана и координирана между представящите дисциплините и предоставящите услугите. В ранна възраст цялото семейство трябва да се включи в осигуряването на нормална среда за максимално развитие. Възможно е да е необходима подкрепа в областта на медицината, социалната мрежа, финансова подкрепа за осигуряване на устройства или услуги, обучение, терапия, (специално) образование, професионално обучение, подкрепа на работното място, управление на поведението и/или живота, (постоянна) персонална помощ, технологии и др. Факторите, на които трябва да се обърне внимание, включват не само финансови ресурси, но също така и подкрепа от страна на членовете на семейството, агенции, приемане на опит от по-ефективни практики и обучение на хората в обкръжението на хората с увреждания, които играят важна роля/оказват влияние върху техния живот.

Също така трябва да бъде очертано отношението на обществото и на действителното обкръжение.

11) Институциите и регулациите в системата за защита на специалните нужди

В светлината на принципа за нормализация и включване всички обществени институции играят роля в предоставянето на услуги за хора със специални нужди. Освен основните обществени институции има и специализирани услуги, насочени към техните нужди. Предоставят се услуги по оценка, започваща от ранна интервенция до специфична терапия и обучение за физически, двигателни, сензорни, академични и професионални нужди. Някои от тези услуги се предоставят в естествената среда на клиентите, но други изискват определена среда – в специализирани (медицински или рехабилитационни) институции.

Някои официални услуги са обвързани с възрастта на клиентите, някои с наличието на определени нужди или обстоятелства. Действителните регулации и моделите на предоставяне на услуги (вкл. финансирането на услугите) се различават в различните страни и региони.

12) Ролята на лидерите в комплексния процес на рехабилитация

Хората с увреждания може да имат нужда от комплексна и разнообразна подкрепа. В предоставянето на официални и неофициални услуги участват няколко професионалисти.

Теоретично екипите, които предоставят услуги, трябва да бъдат координирани от супервайзор и координатор с цел постигането на оптимална подкрепа и адекватното правно, финансово и професионално осигуряване на предоставянето на услуги. Лидерите трябва да са запознати с методите за оценка, типичните специални нужди, които се проявяват, начините за въздействие върху тези нужди посредством терапия, образователни и обществени услуги, правни регулации, ресурси и екипни дейности. Наблюдението и развитието на програмата трябва да продължават.

13) Упражняването на правата, защитата на хората с увреждания, правната система

Хората с увреждания се радват на равните права с всеки друг гражданин в светлината на принципа на нормализация, но не винаги имат знанията и възможностите да упражнят правата си. Прилагането на закона и защитата са необходими, за да се очертаят възможностите, ресурсите и достъпа до услуги и дейности. Борбата с дискриминацията и предрасъдците и действителното участие в обществото (в отидна, образованието или работата) биха могли също така да изискват помощ и изграждане на умения.

14) Ментално здраве

За достоен живот също така е важно доброто психологическо състояние, така че хората с увреждания да се чувстват силни да се справят с трудностите и да научат начини за адаптация. Услугите трябва да са насочени не само към ограничените способности и свързаните с това нужди, но и към общото състояние на човека. Трябва да се води борба срещу социалната изолация, депресията, подценяването, вторичните ограничения. Трябва да се вземат предвид както превенцията, така и действителното управление на кризите.

15) Индивидуални планове за подкрепа

Важно е да се обръща внимание на всеки човек и неговите специфични нужди, желания и интереси, неговото минало и съществуващите мрежи за подкрепа в планирането на услугите. Не може да бъде следван разделният подход. Специфичните групи от хора с увреждания могат да проявяват типични нужди, но индивидуалните особености правят планирането на всяка подкрепа строго индивидуално.

16) Участие в обществото – жилищна и работна среда

Както обсъдихме по-рано, фокусът върху включването трябва да бъде реалното участие, а не чисто физическата близост. Колегиалните отношения и приятелствата са важни при формирането на функционални социални мрежи. Може да е необходима помощ при набелязването на персоналните интереси и приложението им спрямо другите, имащи подобни интереси, при обучението за социални умения, слухова или алтернативна комуникация, транспорт, управление на времето и т.н.

17) Аспекти на помощната работа (сигурност и здравна помощ)

При помощната работа, ако тя трябва да заеме място на реалния пазар, е важно не само клиентът със специфични нужди да бъде обучаван и подкрепян, но също така и персоналет и управляващите, супервайзорите, бъдещите колеги на служителите. Вероятно ще е необходимо предоставянето на техническа или организационна помощ, намеса при управление на кризите и обсъждане на теми за сигурността и здравето. Единствено такова сътрудничество води до комфортна работна среда както за работодателите, така и за служителите.

III. Основни познания за законодателството и администрацията:

Основни човешки и граждански права и изисквания

Основните човешки и граждански права са записани в конституцията на всяка страна. Тези основни права важат за всеки гражданин. Промяната на тези регулации изисква комплексна процедура, а реалните промени обикновено са рядкост. Някои тенденции в гражданското право също така се отнасят до човешки права, които биха повлияли по-нататъшното законодателство.

Концепции/терминология на гражданското право; въпросът за самоопределянето

За да се направи възможно упражняването на нечий права, човек трябва да има ясна представа и поглед върху собствените си действия. Ако този поглед е ограничен, свободният потенциал за действие на гражданина може да бъде ограничен и упражняван от официално назначена институция. (Моля, направете справка със специализираната литература относно индивидуалните държавни правни регулации.)

Професионална отговорност, предоставяне на качествени услуги

Обслужването на специалните нужди трябва да бъде предоставяно на професионално ниво и с отговорност за развитието на максималния потенциал у клиентите. Напредъкът, свързан със специфичната намеса, трябва да бъде следен и намесата да бъде съобразена и пригодена към действителните равнища на напредък. Единствено хората в нужда трябва да бъдат обслужвани – и тези услуги, които се предлагат, трябва да са максимално полезни за конкретния клиент.

Трудово право

Основните правни документи на държавите също така определят правото на работа като основно човешко право. Работата от една страна дава на работника възможност за собствена финансова подкрепа, а от друга страна води до психическо благосъстояние на човека. По този начин гражданите с ограничен трудов капацитет или трудова независимост имат нужда да бъдат подкрепени при намирането на подходяща заетост, за предпочитане на свободния пазар на труда; и/или при намирането на начин за адаптация, която позволява на човека да работи при идеални

обстоятелства съобразно възможностите и ограниченията си. (Индивидуалните регулации се различават във всяка страна, моля направете справка с литературата.)

Социално подпомагане и правна система за разпространение на услуги (вкл. регулации, отнасящи се до равенството и включването)

Местните регулации могат да се различават (моля направете справка с местните регулации), но като цяло системата за предоставяне на услуги трябва да включва ясни правила, относно това към кого са насочени услугите и в каква форма и количество; а също и как да бъде осъществен достъпът до тези услуги (кой за какво плаща, кой избира предоставящата услуги, каква контролираща администрация трябва да бъде създадена и т.н.). В много случаи частните „доставчици“ на услуги имат по-голяма свобода на избора, но когато агенциите зависят от държавно финансиране, предоставящите услуги трябва да се придържат към принципите на равенство и предоставяне на услуги във възможно най-всеобхватната и най-малко рестриктивна среда.

2.3. Заключение

Обсъдените области са само примерни и дават единствено общи насоки – те трябва да бъдат развити по-детайлно в зависимост от специфичните интереси и цели на всяка учебна група и отделна ситуация. Моля, направете справка със специализираната литература и информацията, както и с местните регулации и очаквания.

3. Методи на преподаване

- Лекции
- Демонстрации
- Обяснения, дискусии
- Литература
- Посещения на институции
- Организиран практически опит

4. Учебен материал

- Научна литература
- Записки с насоки
- Видео презентации
- Технически медийни средства

МОДУЛ IV

НАЧАЛНА ПСИХОЛОГИЯ И ПСИХОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО В СЪОТВЕТСТВИЕ С ЦЕЛЕВАТА ГРУПА

1. Учебни цели

Целевата учебна група трябва да може да разпознава специфичните нужди на специфичните групи увреждания, за да осигури адекватни услуги. Това включва:

- Социален усет към хората с увреждания и техните нужди.
- Подпомагане на борбата с дискриминация, умственото здраве на хората с увреждания и обучаване на обслужващия персонал в тези области.
- Фактори, влияещи върху самоопределянето на хората с увреждания:
- Безсилие в ежедневието
- Неподходящо използване на съществуващите способности, дискриминация в обществото
- Знания за собствените увреждания, самооценка, знание за различното в другите

2. Учебно съдържание

2.1. Въведение

В този учебен раздел трябва да бъдат обсъдени дефиницията и концепциите за „увреждане“ в обществото, заедно с описание на трудностите при включването, и предложени методи за борба с дискриминацията. Основната схема на знанието за психологията на личността ще включва:

- Идеи за понятието „човек“ в историята
- Типично и анормално развитие на личността
- Личностна динамика, неадаптивно поведение и характер

- Принципи за подпомагане развитието на личността
- Социализация на хората с увреждания, включване
- Принципът на нормализация и неговото приложение

2.2. Основна част

1) Личност: развитие на хората със или без увреждания

Личността е резултат от развитието. Личността се развива посредством адаптацията в една дори променяща се среда и нейните реакции. Развитието зависи от качествата едновременно на човешкия "инструмент" за познание и преработване на информация, и на социалното и материално обкръжение. Недостатъците, неадаптивността (напр., 'нежелано' поведение) и неадаптацията (напр., непълен поведенчески репертоар на определени теми) могат да се проявят, ако някои от тези елементи/фактори функционират по неправилен, нетипичен или неоптимален начин. Нуждата от подкрепа в тези случаи, за нормализация на развитието, също така зависи както от индивидуалните силни и слаби страни, така и от характеристиките на околната среда. Отклонението от обичайния път за развитие на личността може да се прояви като първично (базирано на увреждания/дисфункции) или като вторично последствие (базирано на начина, по който човека е в състояние да функционира в дадена среда, с определена подкрепа или дефицити). Следователно превенцията е еднакво важна за специфичните, проблемно-ориентирани помощни интервенции.

2) Ролата на околната среда в развитието на човека: влияние върху хората с увреждания

Хората с увреждания, поради специфични ограничения на определени умения, са по-малко или повече зависими от своята заобикаляща среда и подкрепата на хората около тях; а някои хора с увреждания се нуждаят от подпомагане през целия живот. Степента на зависимост от средата е повлияна от размера на увреждането и от етапа от живота на човека, през който то се появява (колко умения вече са придобити, какво развитие е постигнато и доколко придобитото е запазено). Местното и културно влияние, личните разбирания, произлизащи от отношението на родителите и общността, отнасящи се до приемствеността и справянето със ситуацията да отглеждаш дете с увреждане. Училищата и официалните образователни институции също се различават по културата и особеностите на философията им относно грижата и подпомагането на социализацията на младежите с увреждания. Възможностите за работа и качеството на работните места също играят важна роля. Животът в общността, социалните отношения, приятелствата реално формират личността и компетенциите на хората със или без увреждания.

3) Психометрични характеристики на видовете увреждания

- Физически увреждания: хората с физически увреждания приемат себе си като различни от 'нормално развиващите' се хора, а също така усещат ограничение в подвижността, във времето за

реакция и пропускат физически занимания и упражнения като (социални) игри в детството. Много време се отделя за (физическа/трудова) терапия – по-нататъшно фокусиране на вниманието върху увреждането. По този начин следва да се води борба с вторичната социална изолация.

- Сензорни увреждания: Сензорните увреждания, като физически недостатъци, могат да бъдат изключително стигматизирани в социалната среда, оказващи влияние върху самочувствието и начините за социално взаимодействие. Засегнатите комуникационни умения могат сериозно да ограничат вземането на участие и разбирането; окобено ако каналите и средствата за комуникация не са споделени/разбрани от всички членове на общността. Ограничени са впечатленията за околния свят, изследванията и откритията. Зависимостта от чужда помощ също може да затрудни стабилното развитие на личността.

- Когнитивни увреждания: В зависимост от степента на когнитивно увреждане личните възгледи и знание за „различността“ на другия могат да варират в голяма степен. Същото важи и за способността и качеството на комуникацията. Съществува висок риск от социална изолация или сегрегация, ако общността е затворена и включването не се подкрепя. Подходът трябва да е предпазлив, така че реалната необходимост от подкрепа в ежедневните дейности да не стане стигматична или прекалено защитна (възпрепятстваща развитието на личността и самостоятелността).

- Аутистични спектрални разстройства: В тези случаи социалното взаимодействие, комуникацията и емпатията са типично засегнати области, съдържащи риск от социална изолация. Представата за собственото аз, мотивацията и реалните/оптимални възможности за поставяне на цели биха могли да са ограничени, отразяващи се на областите на лично израстване и намиране на място в общността/обществото.

- Поведенчески разстройства, емоционални проблеми: социалното съжителство, социалното взаимодействие и социалното включване могат да бъдат проблем; представата за собственото „аз“ може да е нереалистична.

- Говорно-езикова патология: фрустрации от ограничени комуникационни възможности и стигматизацията могат да повлияят на правилното развитие на личността – вижте също т.4).

- Хора с множествени увреждания: основните симптоми, индивидуалните способности и нужди, представата за собствено „аз“, отношението и подкрепата на обкръжението се отразяват на тяхната умствена хигиена; с големи вариации в зависимост от всеки отделен случай.

4) Говор и разбиране: нужди от пренасяне на информация

Ограниченията в способностите за комуникация, неразбирателството, водят до разрушаване на двата края на комуникационния канал. При отчаяното търсене на внимание може да се развие неадаптивно поведение. Ограничените възможности за себеизразяване могат лесно да доведат до стигматизация, социална изолация, и по-нататъшно ограничено развитие на когнитивни схеми и речников състав. Адаптираните средства за ААК (алтернативна/аугментативна комуникация) трябва

да са насочени към съхраняването на здрав социален и информационен обмен и достъп до себеизразяване.

5) Социализация на хората с увреждания

Уврежданията не само се отразяват на развитието на уменията на човека и функционалните равнища, но също така и на достигането на социална зрялост. Представата за собственото аз на хората с увреждания влияе върху тяхната мотивация и желание за участие; а реакциите, отношението на социалното обкръжение формират това колко старателен е човек в усилията си. Много вторични социални ограничения могат да се развият, ако обкръжението не е достатъчно подпомагащо. В някои случаи прекалената защита също се оказва проблем: тя възпрепятства придобиването на опита, необходим за развитието на определени лични умения. Прекаленото възпрепятстване спира мотивацията – но недостатъчното справяне с реални ситуации пречи на привикването към типични, реалистични ежедневни ситуации. Социалното включване е процес, който изисква внимателно оценяване и продължаваща подкрепа на хората с увреждания; а също така и обществено образование, формиране на отношенията.

6) Социално взаимодействие, приятелство, интимни отношения: емоционален живот, поведенчески норми, ценностна система

За съзряващата личност семейната среда е недостатъчна за задоволяване на всички нужди от социален обмен и социализация. Общуването с хора от същата общност оформя потенциала за социално включване. Основен момент на процеса на включване трябва да бъде реалното участие, а не чисто физическата близост. Колегиалните отношения и приятелствата са важни при формирането на реални, функциониращи социални мрежи. След пубертета интимните отношения със „специален“ партньор – на различни нива – допринасят за нюансите на себеизразяването, самоопределянето и планирането на живота, както и за емоционалното развитие. Хората с увреждания може да се нуждаят от помощ; чрез определяне на личните интереси и средствата за споделянето им с тези, които имат подобни, чрез обучение за социални умения, аугментативна или алтернативна комуникация, транспорт, управление на времето, медицинско/сексуално образование и др. Адаптацията към поведенчески и/или етични норми е друг въпрос, където също не липсват затруднения. Проблем може да бъде това, че виждането/разбирането на хората (особено с когнитивни) увреждания може да затрудни комуникацията и адаптацията им към "приетите" начини за себеизразяване и на разграничаване от обществените и лични норми. От друга страна, отношението на обществото трябва да бъде по-гъвкаво що се отнася до етичните норми на поведение и хората с увреждания. Често ние очакваме хората, които образуваме и обучаваме, да са 'перфектни' - докато "нормално развиващите се" младежи и възрастни често преминават през кризисни моменти и се държат 'неподходящо' или 'неприемливо' в някои ситуации (дори по-късно да съжаляват за това). Трябва да бъде намерен баланс между образованието, отвореността, очакванията, толерантността, включването и управлението на кризите.

7) Капани на социализацията: механизми за изграждане на предразсъдъци и дискриминация – начини за противодействие / справяне с това

„Капани“ по пътя на социализацията могат да се появят, както в семействата, така и в общността или обществото. Вече обсъдихме проблема за конфликта между прекалената защита и самостоятелността; и точка 8) по-натък развива опасността от социална изолация на семействата, отглеждащи деца с увреждания. Друг проблем в семействата може да е положителната дискриминация на детето с увреждане в контраст с другите деца в семейството. Децата със специални нужди изискват повече внимание и могат да станат център на грижите, слагайки другите в 'списъка на чакащите'. На едно по-широко равнище, предразсъдъците към хората с увреждания често се резултат от просто пренебрежение и неразбиране на тяхното положение. Непознатото винаги плаши и е по-лесно проблемът да бъде пренебрегнат, отколкото да се изправим срещу него с искреното желание да го разрешим – дори ако това предполага промени в рутината и образованието ни. Дискриминацията и сегрегацията се опитват да прикрият и отрекат проблема; активното образование и споделяният (реален) опит са важни в борбата с подобно отричане. В светлината на принципа за нормализацията обществото като цяло трябва да разбере, че единствения приемлив начин за съвместно съществуване е чрез приемственост и равенство; няма разумна причина за сегрегация в каквато и да било форма. Все пак такава проникателна приемственост изисква самоусъвършенстване и образование.

8) Семейният живот като психологическа среда: отглеждане на деца

Децата със (и без) увреждания осъществяват контакт първо със семейната си среда. В много случаи, семействата с деца, които имат специални нужди, се сблъскват с предразсъдъци и неразбиране от страна на общността и биват изолирани социално. Родителите могат да бъдат съкрушени от отговорностите по грижите и да възникнат разочарования и напрежение. Родителите може да поддържат повече контакти с професионалисти, отколкото с приятелите или семейството, което задълбочава изолацията и зависимостта. В такава атмосфера социализацията и личностното узряване е ограничано и възникващите пречки и липси могат да намалят шансовете за стабилно социално израстване и още повече – пропастта между развиващите се деца и семействата става все по-очевидна. Това положение не трябва да се запазва – задължение на системите за ранна интервенция е да се противопоставят на подобни процеси, за да изградят стабилно социално развитие.

9) Емпатия, толерантност, управление на конфликти

За ползотворно и добре функциониращо съвместно съществуване в обществото емпатията и толерантността не трябва да бъдат „слепи“ и еднообразни. Поведението, което се счита за неподходящо за хората с увреждания, не трябва да се насърчава от тях самите, защото това би разширило социалната пропасть, вместо да я стесни. Важно е за учителите да разбират колко далеч може да стигне човек в отговорността си за определени действия – но дори да не съществува цялостно вникване, трябва да се упражняват толерантни форми на адаптивно

поведение. Ако такова обучение отнема време и/или човекът става агресивен или опасен за другите или себе си, техники за управление на кризите трябва да бъдат развити за управлението на социално-приемливото поведение. Социалното валидиране на такива техники е важно не само за гладкото съвместно съществуване, но също и за осигуряването на реална подкрепа за хората със специфични нужди: ако интервенцията не се приема от обкръжението или обслужващия персонал на човека, не е нужно те да се осъществяват по план. Професионално адекватното, но неразумно оказване на помощ като цяло е равносилно на пренебрежение и следва да се третира като неетично.

10) Психологични фактори при рехабилитацията

Рехабилитацията, като нормализиране на обстоятелствата в нечий живот и подобряване на качеството на този живот включва няколко основни насоки, като жилищни условия/общност, работа, отдих и възстановяване, умствена хигиена и т.н. Обсъдените вече фактори на нормализация и принципа на равенство, общественото образование и промяната на отношението, самоопределянето и защитата, както и включването играят важна роля в тези процеси. Друг фактор е психологическото консултиране на семействата и на помощния персонал пряко работещ с хората с увреждания. Техниките за наблюдение могат да помогнат при решаването на конфликти, вземането на специфични решения и превенцията на загубата на енергия и мотивация от членовете на семействата и от персонала.

11) Принципът на нормализация и начините за нейната реализация

Дългата история на отношението в обществото към хората с увреждания е преминала през няколко фази – от тотално отрицание през приемственост, закрила и (сегрегирана) прекалена закрила до идеята за тотална приемственост. Днес, механизмите са се развили от защитна подкрепа до идеята за равенство, гледайки на всеки човек като на партньор и гражданин с равни права. Вместо към нормите, ние гледаме към личните ценности и силни/слаби страни, индивидуалния потенциал и нужди. Социалното включване трябва да достигне равнище, на което животът на хората с увреждания да достигне „средното“ равнище на живот на всички граждани. Услугите трябва да бъдат насочени към подпомагане на хората с увреждания за постигане на максимална независимост, избор за вземане на решения, участие в обществения живот, образование и (професионално) обучение, работа. За да се даде достъп до информация и услуги хората с увреждания ще имат нужда от форми на индивидуална подкрепа. Особено необходими ще са преходните услуги, улесняващи прехода от училище към работата и от институционализиран към независим живот. Някои форми на положителна дискриминация може да се приложими за осигуряването на равни шансове.

2.3. Заключение

Обсъдените области са само примерни и дават единствено общи насоки – те трябва да бъдат развити по-детайлно в зависимост от специфичните интереси и цели на всяка учебна група и отделна ситуация. Моля, направете справка със специализираната литература и информацията, както и с местните закони и очаквания.

3. Методи на преподаване

- Лекции
- Демонстрации
- Обяснения
- Дискусии
- Литературни обзори
- Посещения в институции
- Организиран практически опит (ако е необходимо; в зависимост от опита на участниците)

4. Учебни материали

- Научна литература
- Записки с насоки
- Видео презентации
- Технически медийни средства

МОДУЛ V

Групова динамика и групова дискусия с целевата група

1. Цели на обучението

Специалисти в областта на психологията и социологията, които имат малко опит с хора с увреждания, ще придобият познания за психологическите и физическите фактори във връзка с хора с умствени увреждания, например физически проблеми, нарушени когнитивни процеси или емоции. Работната стратегия включва подкрепа на хора с умствени увреждания по време на трудния период на придобиване на умения за активен, независим живот в обществото. За да е добър терапевт, не е задължително човек да е квалифициран психолог или психиатър – социалните работници или сестрите може да бъдат също толкова подходящи. Обучителят трябва да е чувствителна и търпелива личност.

Тази група ще придобие познания относно видовете и методите на комуникация, която ще бъде необходима в процеса на обучение в основни умения. Те ще научат възможните методи и средства. Например, те може да работят по метода на W. Sherborne, който се съсредоточава върху контакта с други личности, върху вербалния както и терапевтичния аспект, който се основава върху движение. Този метод се използва да развие:

- чувството за сигурност
- самоувереност
- доверие към другите
- спонтанност и активност
- чувството за отговорност за собствените действия/ усещане, и способност да се реализират нещата
- усещане за собственото тяло
- способността да се улеснят контактите

Накрая, бъдещите обучители ще се запознаят и ще опознаят хората с увреждания на едно по-индивидуално ниво по време на съвместните занимания. В бъдещото BASKI обучение обучителите ще трябва да отговарят индивидуално на участниците.

По време на курса Обучение за обучители социалните работници и представителите на бюрата по труда ще дават информация, засягаща правата на хората с увреждания и достъпните услуги. Участниците с предишен опит, също така, могат да споделят своите знания с другите участници. Тогава те ще могат да подготвят обучаващите се да използват услугите, насочени към тях.

По време на курса Обучение за обучители участниците трябва да бъдат подготвени да проведат обучение с хора с увреждания в сферата на придобиване на качествата самоопределяне и независимост. Например, уреждането на въпроси в държавните институции (бюрата по труда и т.н.)

От голямо значение е, че участниците са способни да общуват свободно с хора от обучението Baski за в бъдеще.

Те трябва да са добре подготвени да отговорят на техните нужди и предложения съобразно учебните методи и да въвеждат корекции и иновации в учебното съдържание на Обучение за обучители. Те трябва също така да са запознати с потенциала и преживяванията на всеки участник и да се базират на тази информация по време на обучението.

И накрая, способността правилно да интерпретират поведението и изразяването на хора с умствени увреждания е от голямо значение. Обучителят трябва да реагира на различно поведение по адекватен начин, избраните дейности трябва да бъдат добре хармонизирани към конкретното поведение; например, ако определени участници са много неспокойни, те вероятно биха спечелили от физическа стимулация на занятие по драма.

Те трябва да бъдат подготвени да предприемат мерки, посредством които на хората с увреждания да им бъде гарантирано овладяването на компетенции и да придобият познания и умения, и да продължат работата си с хора с увреждания. Тяхното обучение трябва да има дълготраен характер.

След този модул обучаващият се трябва да е способен:

Да осъществява учебни сесии с целевата група, да избира методи и съдържание, подходящи за следващите етапи на придобиване на социални компетенции от хората с умствени увреждания.

Да установява добри емоционални взаимоотношения с участниците и да разбира нуждите и предложенията на обучаваните. Обучението на хора с увреждания трябва да се основава на групова динамика, ясно установяване на възприятията на участниците и обучителите трябва да притежават способността да отговарят на посланията, изпратени от участниците.

Добрата комуникация с участниците по проекта е от голямо значение. Поради това, те трябва да овладеят обикновения език на символите и жестовете, който ще им гарантира успех в работата с хора с умствени увреждания.

Освен това, те трябва да се информират добре за обучението на възрастни и да подкрепят услугите за хора с увреждания, за да имат полза от тези услуги.

Обучителят трябва да се запознае с теорията на Кърт Люин.

В теорията на Кърт Люин се открояват три модела на власт:

- Автократичният модел – силна личност или широки правомощия (като тип диктатор)
- Демократичният модел – мнозинството управлява
- Моделът "laissez faire" – лидерът е само формален, цялостта е прекалено хаотична, за да се управлява.

Друг, релевантен аспект в този модул е въвеждането в теорията и работата на груповата динамика, включително и изпробването и изживяването в някоя от групите по Обучение за обучители.

2. Учебно съдържание

2.1. Въведение

Обучителите – участници в СВ, ще бъдат снабдени с брошури, които ще им позволяват да категоризират прогреса на хората с увреждания по време на отделните етапи. Тази документация ще бъде използвана в следващото обучение BASKI. Участниците ще бъдат запознати с различни ограничения, произтичащи от уврежданията на обучаваните. Това познание обхваща както теория, така и детайлни наблюдения и индивидуални истории на участниците.

Участниците ще определят самостоятелно от какво познание се нуждаят, за да могат да проведат успешно уроците с хора с увреждания.

Те трябва да осъзнават отговорността, която носят, когато подпомагат хора с увреждания. Те ще формират важни взаимоотношения на доверие с обучаваните се. Това доверие не трябва да бъде предадено, всички обучавани трябва да се третират с почтеност и уважение.

На участниците трябва да се представят разнообразни работни техники и средства за работа с хора с увреждания.

Чрез поведенчески анализ и компетентни въпроси те ще се научат да оценяват груповата динамика и да организират следващи учебни занятия съобразно груповите очаквания на участниците. Това ще се извърши със сътрудничеството на участниците в групата след дискусия и задаване на въпроси. Ако мнозинството от групата предпочита драмата като средство за изразяване, тогава учителят може да подготви адекватни дейности.

2.2 Основна част

Обучители, които биха искали да работят с хора с увреждания, трябва да имат познания за различни нарушения на когнитивното функциониране, произтичащи от някакво увреждане, и физическите, сетивни и емоционални увреждания, свързани с тях.

*Спънките и препятствията, които хората с увреждания срещат в ежедневието, трябва да бъдат разпознати и отбелязани.

* Освен това, учителите трябва да се информират за личните преживявания на всеки член на групата и да имат възможност за избор на подходящите учебни методи в съответствие с потенциалните възможности на участниците – тази информация трябва да бъде отбелязана.

Тя може да бъде придобита по лесен начин посредством ролеви игри, задаване на въпроси или използване на техниката за довършване на изреченията.

* Каква социална среда има влияние върху всеки член на групата и какви са техните навици и поведение, свързани с това, какво причинява фрустрация и възспирание – тази информация трябва да се регистрира. Наблюдавайки реакциите на хората в различни естествени и нагласени ситуации, например, дали една личност избягва конфликтите или е агресивна?

* Какви са неговите/нейните най-чести реакции и поведение – тази информация трябва да бъде регистрирана. Наблюдение, ролеви игри като източник на познание.

* Какви жестове, думи и възнаграждение могат да причинят подсилване на положителното и очаквано поведение – тази информация трябва да бъде регистрирана

* Кои теории и модули мога да използвам, когато работя с групи и респ. груповата динамика?

По-детайлна информация за групова динамика:

Терминът „групова динамика“ описва

1. модели, при които дейностите и секвенцията се осъществяват в група от хора
2. метод, който повлиява дейностите в груповата динамика и ги прави осезаеми
3. научната дисциплина, която изучава тези модели и методи

Групов процес

Груповият процес се състои от пълно развитие на групата, класическите фази, разпределянето на роли, определянето на цели и отговорности, изграждането на норми и правила, на култура, разпределянето на власт, допускането на нови членове и преговорите с трети страни и други групи.

Фази

Всяка група се развива на фази, които винаги следват сходни модели.

Бенис описва трите фази:

Зависимост – Независимост

Защита от страх, търсене на обща цел, склонност към подчинение

Контра зависимост – Борба

Борба срещу или предизвикателство към властта на груповия лидер, разделяне на групата на две части.

Решение: Съдържание съобразно темите, изясняване на отношения, придобиване на знания и установяване на правила.

Взаимозависимост – взаимно утвърждаване

Борба за хармония, солидарност, идеализиране на групата, въшни граници. Има разочарование, конфликти между личните желания и груповия натиск – правила, цели.

Настъпва нова власт, има недоверие и разцепление. Постига се консенсус: групата има потенциал за постигане на целите си, ролите са изяснени, нормите и правилата могат да бъдат приложени конструктивно, взимат се общи решения, възниква култура на групата.

Роли

Раол Шиндлер конкретизира характеристики на ролите във всяка група:

Алфа (ръководителят), Бета (специалистите), Гама (работниците) и Омега (изкупителната жертва).

Тези роли са винаги заети.

Във всяка група може да се обърне специално внимание на наблюдаването и отразяването на това разпределение на ролите, и предишен опит на групите по отношение на ролите и позициите може да бъде споделен. Работата върху тази тема изисква особена чувствителност и възприемчивост от страна на лектора и другите членове на групата.

Принципи на работа

напр. Обучителят осигурява малка структура под формата на инструкции за работа, които водят до развитие на несигурност в групата. Според Кърт Левин тази несигурност води до възможности: старите модели на поведение се размразяват, така че нови модели на поведение могат да бъдат изпробвани.

Принципът „тук и сега“

В групата се предпочита отнасяне към събития, които се случват в момента, така че те имат еднакво значение за всички и възникналата в резултат на това дискусия е по-лесна. Събитията се случват извън групата; напр. в миналото на някого, следва единствено да се превърне в тема, доколкото се улеснява разбирането на актуален процес в групата.

Обратна връзка

Тъй като обучението групова динамика е за взаимното разбиране на събития, случващи се в групата, е необходимо да се говори за личен опит.

Интервенция на груповата динамика

Това може да бъде теоретичен принос, описание на ситуация или анализ, обратна връзка, задача или инструкция, въпрос или упражнение. След интервенцията групата е оставена на свои собствени ресурси и трябва самостоятелно да реши какви изводи може да извлече и как да ги приложи за по-нататъшните процеси в работата на групата.

Това знание, както и лично наблюдение и обучение за нови умения от страна на членовете в групата, трябва да бъдат документирани.

2.3. Заключение

Обучителят трябва да наблюдава груповата динамика, междуличностните взаимоотношения между членовете, как те се променят и какво им влияе. Групата е жив организъм и всички дейности, които увеличават своята целенасочена дейност, осигуряват успех в придобиването на компетенции за независим живот. Обучителят трябва да наблюдава, анализира, прави заключения и планира по-нататъшни дейности съвместно с членовете на групата.

3. Методи на преподаване

- Лекция за употребата на учебния метод и обсега на дейности с хората с увреждания.
- Работни срещи, презентиращи практическата употреба на този метод, практикуване прилагането на този метод.
- Лекции по теоретично познание, свързано с умствените увреждания и основно познание за груповата динамика и груповата дискусия.
- Филмиран материал
- Анализ на документацията – преглед на училищните досиета, свързани с постиженията на някои хора с увреждания.

4. Учебен материал

- Флип чарт
- DVD
- Лекции във формата на тематични брошури; например, Ръководството за хора с увреждания, Европейска Социална Харта, специални права за хора с увреждания в условията на конкурентен пазар на труда.
- Пиктограми и символи за общуване
- Творби на хора с увреждания за анализ на изразяване и динамика. Креативната работа винаги изразява динамично или статично, цветно, ясно или неясно. На основата на

креативна дейност е възможно да вникнем в темперамента на автора или неговия/нейния метод на общуване.

- Мултимедиен прожектор

МОДУЛ VI

Адаптиране на психо-социални форми на консултиране в съответствие с целевата група

1. Учебни цели

Групата обучители, обучени по проекта BASKI, трябва да се адаптират към целевата група (това е работа с хора с интелектуални затруднения) чрез всички познати форми на психологическа интервенция. Приемаме, че след достигането на това ниво, групата обучители ще има възможност да достигне ниво на трудност в усвояването на знания и придобиването на умения от хората с увреждания с различни вторични ограничения.

Всички действия в работата на групата трябва да са насочени към индивидуалните психо-физични особености на членовете.

Обучителят, преди всичко, придобива способността за получаване на правилно изтълкувани послания, изпращани от човека с увреждане. Основавайки се на думи, символи и специфично поведение под стрес, обучителят има възможност да анализира проблема на човека с увреждане, върху който работи, и по този начин адекватно да модифицира въздействието. Ако този човек почувства страх и не разбира нуждата от интервенция, е необходимо да се започне от начало. Именно това е целта на модула – психологическата интервенция трябва винаги да е съобразена с конкретния човек и характеристиките на ограниченията му.

След този модул обучаемият трябва да е в състояние успешно да избере съдържанието и методите на работа с хората с интелектуални затруднения, адекватно на техните възможности, нужди и очаквания. Винаги трябва да се анализират индивидуалните възможности и ограничения на всеки участник с оглед на техния речников запас и когнитивни възможности.

След този модул обучителят ще избира подходящи форми на психологическа интервенция и целевата група ще извлече ползи от предоставената информация и предложените консултации.

Също така се препоръчва обучителят да се отнася към участниците в обучението като към експерти и да се консултира със заинтересованите.

Обучителят придобива знания за психологическите форми на съветване, които могат да бъдат приложение в BASKI. Също така, те са информирани за възможностите, които хората с увреждания

все пак имат извън рамката на BASKI. От съществено значение е съзнаването и поддържането на границите на BASKI, както и подходяща интервенция и подкрепа.

2. Учебно съдържание

2.1. Въведение

Обучението трябва да е под формата на съвместна работна група, в която целевата група е участник – като наблюдател в отворена форма на обучение, групата обучители, трябва, с помощта на резултатите, да научи това кои методи за психологическа интервенция са най-добри за участниците, кои методи трябва да бъдат повторени и кои от тях са се оказали неефективни и отхвърлени от целевата група.

Взаимоотношенията между обучителите и целевата група оказват огромно влияние върху резултатите от обучението. Добрите контакти дават чувство за сигурност и увеличават шансовете за успех в процеса на обучението.

2.2. Основна част

Обучението е под формата на съвместни дейности с целевата група, която става експерт в обучението на обучители.

Обучителите дават предложения на техните експерти за различните форми на психологическа интервенция, използвайки театрални постановки с различни сцени. Хората с увреждания представляват публиката, която използвайки различни похвати (аплодисменти, символи, съгласувани жестове, дискусии) показват одобрението или неодобрението си в края на всяка сцена. По този начин експертите ефективно допринасят за създаването на малко представление.

Предлагаме на обучителите да разиграят сцена, в която единият от героите отказва на своя приятел да отиде с него на плувния басейн. Приятелят си тръгва натъжен и нещастен. Възниква въпроса: правилно ли постъпва приятелят, като отказва?

Повечето експерти отговарят "не"

Следващият въпрос е: Как бихме могли да го убедим да промени мнението си?

Тук се проявяват различни концепции и обучителите анализират коя част от предишния опит на участниците-експерти е оказала влияние върху отговорите им. Ако един от участниците каже, че трябва да го бием и да го накараме насила да промени мнението си, то тогава вероятно той е преживял насилие. Друг отговор предполага, че трябва да го молим и подкупваме с бонбони, което спокойно би могло да се интерпретира, че поведението на човека се определя от подобен тип награди.

Тази игра може да се развие и да се представи допълнителна информация за сцената, например: приятелят отказва, защото го е срам да се появи на плавния басейн. По този начин получаваме допълнителна информация що се отнася до прецизността ни на експерти и т.н.

По време на съвместните дейности, обучителите внимателно наблюдават и записват наблюденията си. Това, разбира се, са поверителни записки и не се предават на другите.

В следващото ниво видео записите от съвместните уроци се гледат без присъствието на експертите и се провежда дискусия за формите на психологическа интервенция, които биха могли да се представят по време на работата.

Участниците в обучението споделят предишния си опит в работата с хора с увреждания и се опитват да го адаптират към настоящата ситуация.

Преглед на моделите на психологическо съветване:

Като бъдещ съветник в BASKI се счита за необходимо да се притежават знания за алтернативни модели на съветване за хора с увреждания. Неразривна част от отговорността на съветниците, които осигуряват работа според най-добрите знания и възможности на всеки, е способността за информация, подкрепа и подпомагане на хората с увреждания в усвояването на различни или подходящи форми на съветване или терапия.

Психологическото съветване обхваща разнообразие от напълно различни услуги. Всички тези услуги имат обща връзка помежду си, връзката между човешката слабост и реакцията на заобикалящата среда.

Психологическо съветване

Психологическото съветване е сложна междуличностна интерактивност между професионален съветник и един или повече консултанти по теми, които засягат даден човек в неговите емоции, действия и мисли. Психологическото съветване е ограничено във време и съдържание и преимуществено има изясняващ или разрешаващ проблемите характер. Освен личните цели на всеки консултант, главната цел на психологическото съветване е подобряване качеството на живот.

Съветник по пристрастявания

Съветниците по пристрастяванията подкрепят хора в борбата им срещу пристрастявания, от които те страдат. Те са първата точка от контакта на тези, които искат да променят своето положение и имат нужда от подкрепа, за да го направят. Видовете пристрастявания варират от алкохол и наркотици до хазарт. Съветването по пристрастяване предлага подходяща и компетентна помощ и подкрепа. Това не може да бъде предложено в BASKI Обучението в същата степен.

Посредничество

Посредничеството трябва да бъде използвано, когато най-малко двама души имат конфликт, при което не може да се постигне споразумение. Задачата е да се възприеме ролята на посредничество и да се повлияе за постигането на споразумение. По този начин засегнатите страни могат да спестят много време, пари и нерви. Посредничеството може да бъде използвано в бизнеса, семейството и във всички ситуации, при които трябва да бъдат разрешавани конфликти. И тук е необходимо да се идентифицира и осигури лимитиране на BASKI Обучението. Следователно, професионален съвет и защита на всички участници може да бъде подсигурана.

Съветване за отношенията

При това съветване фокусът е насочен към двойките, с всички техни съществуващи трудности и конфликти. С помощта на брака и брачните консултанти старите модели са отразени и преоценени и се откриват нови форми на интерактивност.

Бракът и брачното съветване е предложено от редица консултанти и институции.

Съветване

Основно, съветването може да бъде разделено на две полета на приложение: от една страна, съветването може да бъде използвано на личностно ниво, а от друга страна – в бизнес контекст. Под този термин следва да се разбира консултирането, при което съветниците играят подкрепяща роля в намирането на разрешение на проблемите. Те извличат от голям набор от методи да подкрепят развитието, но не предписват решения. Съветването е целево ориентиран метод на съветване.

Повече информация: Учебен план С „Европейски съветник“ и „Консултиране на организации“.

Пасторална грижа

Пасторалната грижа се предлага главно от църквата и се свежда до подкрепа и съветване на хора с помощта на вярата. Не е нужно да си религиозен, за да използваш пасторалната грижа. Например, по телефона или интернет. Пасторалната грижа е почти винаги безплатна.

Други примери за психологическо съветване

- Консултиране при дългове – съвет за граждани
- Здравно консултиране
- Консултиране на жертви на насилие на работното място
- Консултиране на объркани (болни) хора и техните партньори
- Консултиране на мъже
- Консултиране на бащи
- Консултиране на жени
- Клиники за бебета

- Консултиране по въпроси за транспорт и мобилност
- Консултиране на жертви
- Сексуално консултиране
- и др.

<http://www.filandra.de/kompetenz/psychosoziale-beratungen.php>

Психотерапия

Психотерапията е третирането на хора с умствено-душевни, физически и психо-соматични болести и поведенчески смущения при системна употреба на психологически методи на вербална и не вербална комуникация.

Други примери за методи на терапия

- арт-терапия
- терапия „bodywork“
- терапия на речта
- музикална терапия
- танцувална терапия
- физиотерапия
- и др.

2.3. Заключение

Докато извличаме полза от индивидуалните знания и опит на обучителите, ние се съюзяваме с тях при подготовката на хората с увреждания за самостоятелен и независим живот. Помагаме им да развият висока чувствителност и самоуважение, като в същото време използват знанията и опита си за постигането на успех в BASKI.

3. Методи на преподаване

- Лекция за работата с помощта на метода на преподаване, обхват на дейностите.
- Семинарни занятия, представящи практическото приложение на този метод.
- Драма постановки
- Дискусии

4. Учебни материали

- Флипчарт
- Сценарии на различни истории с поука
- Символи, показващи емоционално състояние
- Прости форми за оценяване
- Видео-записи на сесиите с хората с увреждания

МОДУЛ VII

АУГМЕНТАТИВНА И АЛТЕРНАТИВНА КОМУНИКАЦИЯ

1. Учебни цели

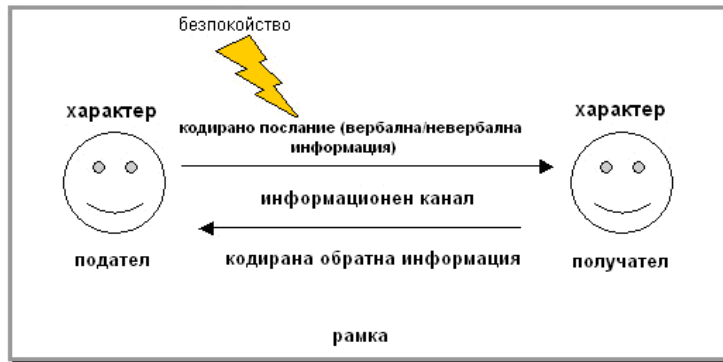
- Фундаментални принципи на комуникация
- Фундаментални принципи на ААК
- Основна информация за помощната комуникация особено за методологичните и дидактични материали, използвани при обучението за основни умения: кои са комуникационните помощни средства, какви символни езици съществуват – кой от тях се използва при обучението на основни умения
- Приложение на комуникационните и ААК принципи, както и включването на материали в работата с целевата група

След приключването на този модул, обучаемите трябва да имат основни познания за комуникацията с хората с увреждания – особено за ААК. Те трябва да притежават основни познания за ААК и как тази концепция се интегрира в обучението за основни познания. Те трябва да са в състояние да приложат дидактичните материали и при необходимост да разработват нови адаптирани материали за клиентите си. Идентификацията на индивидуалните комуникационни нужди също е важна цел на този урок. Но тази част не е обучение по ААК, а само дава поглед върху концепцията и насоки как да се използват при обучението.

2. Учебно съдържание

2.1. Въведение

„Никой не може да некомуникира“ (Пол Вацлавик) Това е много известно послание и разкрива това, че всяко поведение е вид комуникация, а поведението е неповторимо, следователно не е възможно да не се комуникира. Латинската дума Комуникация (лат. *Communicare*) означава дяля, споделям, участвам. В ежедневието разбирането за комуникация е обменът на информация/разсъждения вербално, чрез жестове, мимики, записки или картини. Общият комуникационен модел, най-често използван от хората е моделът на изпращане-получаване:

фиг. 1: <http://de.wikipedia.org/wiki/Sender-Empf%C3%A4nger-Modell> 22/05/2006

При този модел комуникацията се дефинира като предаване на съобщение от подател на получател. Съобщението ще бъде кодирано и предадено посредством сигнал и линия на трансмисия. Важно обстоятелство за ефективна комуникация е подателят и получателят да използват един и същи код в съобщението, защото в противен случай посланието може да бъде изопачено.

Най-общо комуникацията представлява начин за придобиване на знания и познания. Съществуват множество причини да комуникираме, напр. да предоставяме и получаваме информация, да изразяваме намерения, вярвания, чувства, да накараме слушателя да действа, вярва и чувства, да разрешава проблеми, да описва събития, да изучава нови поведения, да взаимодейства, да води разговор и диалог (виж Blackstone/Bruskin 1993). Всички хора обикновено комуникират чрез говор. Но много хора не са в състояние или изпитват затруднения при говорната комуникация. За подпомагане на комуникацията на тези хора могат да бъдат приложени ААК концепциите.

2.2. Основна част

Дефиниция на Аугментативната и Алтернативна Комуникация (ААК):

Сфера на клиничната практика, която опитва да компенсира временно или постоянно намалените или увредени характеристики на хората с тежки и изразителни комуникационни увреждания. (<http://aac.unl.edu/academic/AACGBM1.html> [22.05.2006])

Не говорните способности се използват за допълване или заместване на говорния език (виж von Tetzchner/Jensen 1997).

ААК може да бъде използвана при хора, които не могат или изпитват големи затруднения в говора като резултат от вродени или придобити увреждания. Това са деца, младежи или възрастни, които не са в състояние да комуникират задоволително при наличието на собствените си комуникационни възможности. Към тази група се причисляват следните хора:

- Хора с вродени увреждания (церебрална парализа, хора с ментални увреждания)

- Хора с прогресивни заболявания (мускулна дистрофия, амиотрофна периферна склероза)
- Хора с увреждания вследствие на инциденти (увреждания на главата) или удар
- Хора с трайно ограничен говор (трахеостомия)

(виж Kristen 2002)

Основната цел на ААК при тези хора е **подобряване и повишаване на възможностите за комуникация**. ААК стратегиите се категоризират като **непомощни** и **помощни**:

Непомощни методи за комуникация:

- Вокализации
- Жестове
- Език на знаците
- Кимане с глава
- Втречено гледане

→ всички тези методи на комуникация се отнасят до тялото на ползвателя за предаване на комуникационни послания

Помощни методи за комуникация (виж методологичните и дидактични материали): тези методи изискват допълнителни устройства или оборудване, които могат да наброяват много неща от хартия и молив, до сложни мобилни компютри с говорни синтезатори:

- Опростени технологии (не-електронни помощни средства като комуникационни табла и др.)
- Високи технологии: *посветени* системи и *непосветени* устройства
  - *Посветени* системи: разработени за да бъдат ААК устройства със свойства, жизнено важни за комуникацията (софт- и хардуер)
  - *Непосветени* системи: Това са устройства, които не са създадени специално за ААК, но вследствие на адаптация могат да бъдат използвани като ААК системи, напр. компютър със специализиран софтуер.

(виж Glennen/DeCoste 1997)

Повечето от не говорещите хора използват **множество начини за комуникация**, които комбинират помощни и не помощни методи.

Достъпът до ААК системите може да бъде осъществен чрез различни методи. Методът на достъп определя как ползвателя ще избере символ на ААК устройството.

- Метод на директен подбор: обикновено се използват от ползвателите с добри физически възможности. Ползвателят е в състояние да посочи всички символи от ААК устройството, напр. посочване с пръсти, ръце, други части на тялото, втречен поглед.
- Метод на индиректен подбор: Хората с по-ограничени физически възможности нямат директен достъп до символите – те използват метода на разгънатия достъп.

“Разгъването включва систематично представяне на ползвателя на избор от символи. След като се достигне желаня символ, той бива избран от ползвателя” (Glennen/DeCoste 1997 стр.62).

- Не помощни методи на разгъване: напр. партньорът в комуникацията задава много въпроси и чака отговор с да/не на всеки въпрос
- Помощни методи на разгъване: обикновено се използва бутон, който се натиска, когато е достигнат желаня избор на ААК устройството (за повече информация вижте методологичните и дидактични материали).

Символи

Често се използват графични символи в комбинация с комуникационни помощни средства, от прости табла, до устройства, базиращи се на компютърните технологии. Ще бъдат разгледани различните графични системи, които се използват най-често (виж Glennen/Decoste 1997, von Tetzchner/Jensen 1997). (забележка: детайлно описание може да се включи в методологичните и дидактични материали) Примери за всяка символна система - виж. фиг. 2.

Блис: Блис-символите (Bliss symbols) са създадени от Чарлз Блис през 1949. Неговата цел е била създаването на прост картинен език за преодоляването на езиковите бариери. “Блис-символите са генеративна символна система със специфични правила за позиционирането и комбинацията на символите.” (Glennen/DeCoste 1997 стр.118). 100-те основни елемента на Блис-символите могат да се комбинират чрез семантични правила, за да образуват различни значения.

ПИК (Пиктограмни Идеограмни Комуникационни Символи): Тази система в голяма степен е заменила Блис-символите за хората с ментални увреждания или сериозни езикови затруднения. Тези символи представляват рисунки, които формират бели силуети на черен фон. Броят на ПИК символите е различен в различните страни, най-често се използва в северните страни и Португалия.

Ребус: Тези символи са разработени за преподаването на четене на деца и се състоят от 950 графични знака.

ККС (Картинни комуникационни символи): ККС е позната в европейските страни. ККС се състои от около 3000 знака, разпределени в различни категории. ККС е достъпна на хартиен носител или като цветни графики в комуникационен софтуер (Boardmaker). В софтуера символите могат да бъдат приспособявани според нуждите и най-често се използват за ААК устройствата. Обучението за основни учения ще вземе ККС символите при подпомагането на комуникацията.

Във въведението изброихме множество причини за това да комуникираме, но какво означава да не говорим или да имаме ограничени възможности за комуникация?

- Хората имат ограничен опит с чувството да бъдат разбрани
- Хората имат ограничен опит при регулирането на околната си среда, изграждането на идеи за собствения си живот
- Хората имат ограничени възможности да изразят себе си
- Хората са зависими от други и от снизхождението на заобикалящата ги среда

Целият този опит, който би могъл да е резултат от не говоренето, може да се отрази на самостоятелността, ниското самооценяване и т.н. Затова е наистина важно хората да се подпомагат в техните способности за комуникация, адаптирани според техните нужди.

2.3. Заключение

ААК и Обучението за основни умения

В обучението хората трябва да бъдат подпомогнати в комуникацията основно чрез непомощни и помощни комуникационни методи с картинки и ККС символи, които се намират в методологичните и дидактични материали. Избрахме ККС символите за проекта, защото те са най-разпространените в момента и са лесни за употреба.

В следващата част са представени важни принципи при употребата на ААК методите в контекста на обучението за основни умения. Не съществува общовалидна рецепта за това кои символи трябва да бъдат избрани първо. – ААК означава индивидуална концепция за всеки човек, който има нужда от ААК.

Преди започването на някаква интервенция, разгледайте съществуващите комуникационни възможности (виж въпросника и Казусите). Важно е да се добие основна представа как всеки неговорящ човек комуникира в момента – какви индивидуални комуникационни стратегии съществуват? Тези съществуващи комуникационни способности не трябва да бъдат замествани от нови символи или знаци и т.н. При избора на първите символи или фотографии са важни следните точки:

- Изборът трябва да е резултат от помощта за човека
- Основата на избора трябва да са нуждите, желанията и интересите на човека, който използва символите
- Размерът на символа и това дали той е цветен или чернобял или това как са представени (единични символи, комуникационно табло и др., виж методологичните и дидактични материали) зависи от нуждите на ползвателя. Символите трябва да бъдат използвани често в ежедневието и останалите хора трябва също да ги

използват по време на разговор. За научаване употребата на символите се иска редовно повтаряне. Наставниците са поставени пред предизвикателството да създават ситуации, в които неговорещите хора да имат възможност за комуникират.

Всеки трябва да си даде сметка за това, че съществуват особености при общуването с неговорящ човек:

- Темпото на разговора е забавено
- Речникът на не говорещия човек е ограничен
- Като резултат от уврежданията хората имат променени или липсващи не вербални сигнали
- Не говорещите хора нямат много опит в общуването – което може да доведе до липса на правила за комуникация
- Нетипично поведение в техните роли

Този урок дава представа и кратко въведение в областта на ААК. След като прочетат това и направят упражненията, обучаемите добиват представа за ААК концепцията и да прилагат наученото по време на обучението. За задълбочаването на познанията е необходимо да се посети специализиран курс.

3. Методи на преподаване

Трябва да бъдат приложени следните методи на преподаване

Упражнения за самосъзнание: Какво е да не говориш (усещания, проблеми и т.н.): Хората се разделят на групи от двама – двамата не трябва да се познават добре. Упражненията трябва да се направят в следната последователност. Посланията са само примерни и могат и трябва да бъдат променени.

- Упражнение 1: Всеки трябва да каже по едно изречение на глас: "Рожденият ми ден е утре", "Днес времето е хубаво"
- Упражнение 2: Единият не говори и комуникира с жестове и мимики. Неговорещия трябва да каже изреченията: "Бих искал хляб и сирене". Говорещия човек трябва да зададе въпроси, за да разбере какво иска да каже другия. След 5 минути ролите се сменят.
- Упражнение 3: Единият е неговорящ, който е в състояние да комуникира с да и не – уточнява се изразяването на да и не (кимане=да, поклащане=не). Посланието може да бъде: "Столът ми е неудобен". Говорещият човек трябва да задава въпроси, за да разбере какво той/тя иска да каже. След 5 минути ролите се сменят.

- Упражнение 4: Неговорещия човек може да нарисова посланието си в пет картинки. "Бих искал да отида на фризьор следващата седмица." Говорещият човек трябва да задава въпроси, за да разбере какво той/тя иска да каже. След 5 минути ролите се сменят.

Работа в групи - казуси: Участниците трябва да работят в групи. Те трябва си измислят един неговорещ клиент и да отговорят/развият следните въпроси:

- Как човекът комуникира в момента:
  - Как той/тя реагира на говора
  - Той/тя в състояние ли е да изрази съгласие или несъгласие – как?
  - Той/тя в състояние ли е да изрази разбиране – как?
  - Той/тя слуша ли разговора и реагира ли на съдържанието?
  - Той/тя в състояние ли е да покаже да или не – как?
  - Той/тя използва ли знаци, символи, жестове, думи, звуци – в кои ситуации?
  - Целенасочени ли са мненията?

--	--	--	--	--

- Сензо-моторна координация
- Когнитивни способности
- Социални компетенции
- Намиране на ситуации за комуникация:
  - Къде човекът има възможност да комуникира: интереси, ежедневие, → опитайте да дефинирате индивидуалния комуникационен план при обучението за основни умения, използвайки множествени модели на комуникация

Разработване на "Комуникационен паспорт": виж Учебен план А, Модул III, виж методологичните и дидактични материали

Групови дискусии: след всяка ролева-игра/практическо упражнение, за да се даде и получи информация от представянето на участниците и останалата част от групата: Кое мина добре? Кое мина погрешно? Какво би могло да се промени? Как се чувствах по време на упражнението?, Идеи, предложения, и т.н.

4. Учебни материали

- Софтуер Boardmaker: Изработване на карти със символи (виж методологичните и дидактични материали)
- Определени упражнения за самосъзнание (виж по-горе)
- Литература в областта на комуникацията и ААК (виж линковете и литературата)
- Снимки и картини на комуникационни табла, примери за различни символи (виж методологичните и дидактични материали)
- Видеоматериал за ААК, ако има: пример за немски филм: "Дори когато човек не може да говори, той има много за казване."
Английски филм: „С други думи“
- Езикът на тялото
- Материали за раздаване, които съдържат резюме на преподавания материал, най-важните казуси и предложения за разрешаване на различни ситуации – трябва да бъдат разработени в тази част

МОДУЛ VIII

СПЕЦИАЛНИ УСЛОВИЯ

1. Учебни цели

Участниците придобиват информация и знания за:

КРИТЕРИИ ЗА КАЧЕСТВО BASKI:

Участниците се информират за своите отговорности относно конфиденциалността, документацията и информацията и ще имат възможността да ги разберат и приложат на практика чрез групова работа и примери. Участниците ще придобият опит и ще имат възможността да обясняват и дават информация на хората с увреждания чрез помощна комуникация. Материалите могат да бъдат символи, нарисувани на флипчарт или на карти, примери с кукли, бележки "в лесна за прочит форма", снимков или видео материал. Използваните материали зависят от нуждите на хората с увреждания.

Участниците се запознават с важността на правилното поведение към хората с увреждания. Удовлетворението в обучението BASKI трябва постоянно да бъде развивано. Развитието може да бъде организирано по няколко начина, например с помощта на символи, скала на удовлетвореност или обратна информация (за други методи вижте Учебния план на BASKI Обучение). Посредством тези методи хората с увреждания могат да избират и да изграждат свое собствено мнение и изразяване.

Ограниченията, причините за подценяване и алтернативите на BASKI Обучението трябва да бъдат консолидирани.

ОТГОВОРНОСТТА НА ОБУЧИТЕЛЯ:

Участниците научават, според собствените си знания, как да се справят с бъдещата си работа на обучители. Трябва отново да наблегнем на следното:

- Хората с увреждания трябва да бъдат подкрепяни по пътя си към самостоятелността; което означава, че не бива да се изграждат отношения на зависимост между учителя и човека с увреждане. Участниците трябва да осъзнаят добре това и да проявяват постоянство. Хората с увреждания имат правото да напуснат групата по всяко време. Участниците трябва да имат предвид факта, че всяко обучение е на доброволна основа.

- Задължение на учителя е в края на всяка сесия е да обобщава темите или при уговорка с хората с увреждания да повтори важната информация.
- Право на учителя е да прекрати обучението с групата, когато прецени, че не иска или не е в състояние да продължи.

ПРИЛОЖЕНИЕ В ПРАКТИКАТА

Чрез примери от различни ситуации участниците правят преглед на придобитите знания и разсъждават върху възможното си поведение и действия при защитата на конфиденциална информация, задължението да дават информация и задължението по документацията; и също във връзка с отговорностите на учител, съветник и някой, на когото може да се разчита. Участниците тестват методите на отразяване и информация, които ще използват в бъдещата си работа.

Участниците ще практикуват и затвърждават познанията си, поддържайки висока степен на уважение към участниците в обучението BASKI и третирайки ги с признание. Участниците също така ще се запознаят подробно с употребата на методите на договорната работа и „Марсианското мислене“. (виж “Учебно съдържание-основна част”)

2. Учебно съдържание

2.1. Въведение

Участниците се поздравяват.

Груповият договор за този последен модул ще бъде формулиран заедно с участниците: “Какво би трябвало да се случи, какво още искам да науча?” “Какво задължително би трябвало да се случи, независимо от обстоятелствата? Как бих искал да се чувствам в края на модула?” Съдържанието на този договор ще бъде записано на дъската.

1) ДОГОВОРНА РАБОТА:

В сравнение със завършената групова договорна работа възможните ситуации трябва да бъдат обсъдени и доработени, как и в каква форма могат да бъдат формулирани договорите в групите BASKI (например: по време на първата учебна сесия, чрез съгласяване с мненията на хората с увреждания относно “Искам ли/ Не искам ли?”...). Трябва да се наблегне на значението на съгласието, автономията, активното участие и желанието на хората с увреждания.

2) ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ:

- На участниците трябва да се дадат примери за тяхната отговорност при опазването на конфиденциална информация, задължението да се дава информация и да се

разработва документация; с помощта на това участниците преразглеждат и дават мнението си. (Примери: "Един от хората казва, че се плаши от лицето X" "Един човек напуска групата разстроен, защото не е избран от лицето X за упражнението по двойки" "Един човек намира упражнението детинско")

- Участниците трябва да бъдат запознати с "отворената" и "затворената" документация. "Отворената" документация трябва да бъде достъпна за работодателя и клиента по всяко време. В тази връзка винаги трябва да се уважава анонимността. При "затворената" документация учителите могат да съберат цялото съдържание, мнения, наблюдения и интерпретации, касаещи хората с увреждания. Те, все пак, не трябва да стават достояние на останалите и трябва да се държат заключени.
- Участниците трябва да бъдат информирани за сътрудничеството си с наставника при защитата на конфиденциална информация.
- Участниците научават това, че те са отговорни за собственото си поведение, както и за материалите и методите, които ще предлагат в бъдеще.
- В действие е принципът "BASKI никога не трябва да наранява или обижда"
- Действието на другите услуги за хората с увреждания (консултативни центрове, терапия,..) трябва да бъдат запазени.
- Удовлетворението и начина на обучение трябва да бъдат редовно оценявани от хората с увреждания.
  - o Примери: С помощта на няколко въпроса („Кое ти хареса...?“ „Какво научи....?“ „Кое беше лесно?“ „Кое беше трудно?“ Какво би искал да промениш?“ „Как намираш упражненията?“ „Искаш ли да продължиш с BASKI или искаш да приключиш?“...), с помощта на възможните отговори и ААК хората с увреждания биха могли да изразят мнението си за обучението. Ако хората с увреждания познават добре процеса на оценяване те също биха могли да използват материалите със символите, които се маркират с кръстче.
- Трябва да се провеждат редовни срещи с цялата институция със сътрудничество с учителя. Трябва да бъдат обсъдени развитието на процеса, удовлетворението и решенията за промени, приключването или продължаването на обучението за основни умения.

3) МАРСИАНСКО МИСЛЕНЕ: /by Eric Berne/

Партньорско упражнение: Участник А решава коя филмова звезда ще представя. Участник Б е марсианец (не познава хората, телевизията- и още повече пък филмовата звезда) и той изучава и задава въпроси на участник А.

Резултатите от "Марсианското мислене" се обясняват на участниците. Този метод или начин на мислене позволява на участниците да опознаят хората с увреждания без предразсъдъци, по откровен начин, с любопитство и заинтересованост на "експерти".

4) УДОВЛЕТВОРЕНИ ОБУЧИТЕЛИ:

Трябва да се обърне внимание на факта, че бъдещите обучители се отнасят внимателно към собствения си живот, грижат се и защитават себе си. "Удовлетворените обучители са в състояние да поддържат задоволителни учебни курсове". Себеотразяването е важен аспект в работата на обучаващ. По тази причина, всички обучители имат правото и отговорността да са част от наблюдението на групата и между себе си.

2.3. Заключение

Участниците са поканени да направят договор по между си. Те могат да си отговорят на следните въпроси:

- Каква е моята цел в BASKI Обучението?
- Какво ще направя, за да постигна целта си?
- Какво няма да направя?
- Как мога да саботирам себе си?
- Какво очаквам от другите?
- Как разбирам, че съм постигнал целта си?

В заключение участниците ще бъдат помолени за обратна връзка относно модула и целия учебен план Обучение за Обучители и сравняването му с груповия договор, направен в началото на курса. Групата се разпуска.

3. Методи на преподаване

- Ролеви-игри
- Работа по договора (виж по-горе)
- Групова работа ("Права и задължения" "Как се договарям с групата")
- Дискусии (относно личния опит при отговорността за опазване на конфиденциална информация, отговорността да се дава информация и работата с документи)

4. Учебни материали

- Флипчарт, мултимедия (за визуализация на съдържанието)
- Материали за раздаване (обхващащи съдържанието, теорията и упражненията от модула)

- Видеоматериали (за направените упражнения, с цел въздействие върху големи групи)
- Творчески материали и символи за разработването на груповия договор.

ПРИЛОЖЕНИЕ I

СПЕЦИАЛИЗИРАНА ЛИТЕРАТУРА И ИНТЕРНЕТ АДРЕСИ

МОДУЛ I

Schulpsychologische Beratungsstelle Ludwigshafen: Auswertung, Reflexionsmethoden für die Auswertungsphase, URL <http://grundschule.bildung-rp.de/gs/anfangsunterricht/schuleinstieg/Seiten/Schule-Kurs-1-Auswertung.html>, 18/12/2005

DPSG Fichtelbezirk, Reflexionsmethoden, URL <http://www.fichtelbezirk.de/material/reflexion.html>, 18/12/2005

Wikipedia, Gruppendynamic, URL <http://de.wikipedia.org/wiki/Gruppendynamik>, 03/05/2006

Bundesvereinigung Lebenshilfe für Menschen mit geistiger Behinderung e.V. (Hrsg.), (1997): Vom Betreuer zum Begleiter- Eine Neuorientierung unter dem Paradigma der Selbstbestimmung (1. edition), Lebenshilfe, Germany

Willelm, Kleine, Schaars, (2003): Durch Gleichberechtigung zur Selbstbestimmung (1. edition). Beltz Verlag, Germany

Ian Stewart, Vann Joines (2000): Die Transaktionsanalyse- Eine Einführung (18. edition.) Verlag Herder Freiburg im Breisgau, Germany
Original (1990): TA today

МОДУЛ II

Eric Berne (2005): Grundlagen der Gruppendynamik- Gedanken zur Gruppentherapie & Interventionstechniken. Junfermann Verlag, Paderborn, Germany.
Original (1966): Principles of group treatment

Claude Steiner (2000): Wie man Lebenspläne ändert- Die Arbeit mit Skripten in der TA (10. edition). Junfermann Verlag, Paderborn, Germany
Original (1974): Scripts people live

Ruth C. Cohn/ Christina Terfurth (2001): Lebendiges Lehren und Lernen- TZI macht Schule (4. edition). Klett- Cotta Verlag, Stuttgart, Germany

Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit (GTZ) G.m.b.H.: Zielgruppenanalyse mit Genderperspektive, ein wichtiges und nutzbares Instrument in der armutsorientierten Projektarbeit, URL http://www2.gtz.de/gender_project/downloads/zielgruppenanalyse_d.pdf, 18/12/2005

Universität Trier: [e-leo Planung & Analyse, Zielgruppe](http://www2.gtz.de/gender_project/downloads/zielgruppenanalyse_d.pdf), URL http://tutor-lingua.uni-trier.de/e-leo/PA_Einf.htm, 18/12/2005

МОДУЛ III

- Bauer, J. et al.: *Zusammenarbeit zwischen Eltern und MitarbeiterInnen*. Lebenshilfe, Wien 1994.
- Hammer, A. & Rohjahn, J.: *Mental Retardation*. In: Ollendick, T.H. & Hersen, M. (ed.) *Handbook of Child and Adolescent Assessment*. Allyn and Bacon, Boston 1993.
- Dietrich, M.: *Berufliche Rehabilitation*. In: Neuhäuser, G. & Steinhauser, M. (Hrsg.). *Geistige Behinderung*, 1990. S. 253-268.
- Gallagher, J.J. & Bristol, M.: *Families of young handicapped children*. In: Wang, M.C., Reynolds, M.C. & Walberg, H.J. (ed). *Handbook of special education*, 1989. Vol. 3, S. 295-317.
- Hatos, Gyula & Horváth, Miklós: *Erwachsenenbildung für Menschen mit geistiger Behinderung*, In: Heß, G. (Hrsg). *Umbruch, Aufbruch, Horizonte, Neue Wege in der Erwachsenenbildung*. Berlin, 1996. S. 149-150.
- Kief, M.: *Wohnformen für Menschen mit geistiger Behinderung: Auswirkungen auf die Bewohnerinnen und Bewohner*. Heipädagogik, 1994. Vol. 63(1), S. 33-45.
- König, Andreas: *Ist Qualität meßbar? Qualitätserfassung von Einrichtungen für Menschen mit geistiger Behinderung nach dem PASSING – Verfahren von Wolfensberger*. *Geistige Behinderung*, 1991. Vol. 30(3), S. 240-249.
- Luckasson, R. (Ed): *Mental retardation: definition, classification, and systems of supports*. (9th ed) American Association on Mental Retardation, Washington, DC. 1992.
- Mittler, P.: *Rethinking partnerships between parents and professionals*. *Children and Society*, 1995. Vol. 9(3), S. 22-40.
- Sands, D.J. & Kozleski, E. B.: *Quality of Life Differences between Adults with and without Disabilities*. In: *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 1994. June, S. 90-101.
- Wehmeyer, M. & Schwartz, M.: *The Relationship Between Self Determination and Quality of Life for Adults with Mental Retardation*. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 1998. Vol. 33(1), S. 3-12.
- Goffman, E.: *Stigma és szociális identitás*. In: *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat, Budapest 1981. S. 179-239.
- Bánfalvy Cs.: „...a szociológiát nem a fogyatékosok művelik...”. A fogyatékoság jelensége a szociológiában. In.: Zászkaliczky P. & Verdes T. (szerk): *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia: A fogyatékoság jelensége a gyógypedagógia határtudományaiban*. ELTE BGGYFK – KFPSZK, Budapest 2004. S. 285-304.
- Zászkaliczky P., Lechta, V. & Matuška, O. (szerk): *A gyógypedagógia új útjai: Rendszerfejlesztés, tanácsadás, integráció*. Liečreh Gúth, Bratislava 1997. (BGGYTF, Budapest 1999.) S. 293-314.
- Könczei Gy.: *Fogyatékosok a társadalomban*. Gondolat, Budapest 1992.
- Schwarte, N. & Oberste-Ufer, R.: *LEWO: Életminőség a felnőtt értelmi fogyatékosok lakóformáiban*. BGGYTF, Budapest 1999.
- Zászkaliczky P. (szerk.): *A függőségűtől az autonómiáig: Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. Kéznevelési Alapítvány & Soros Alapítvány, Budapest 1998.

МОДУЛ IV

- Bauer, J. et al.: *Zusammenarbeit zwischen Eltern und MitarbeiterInnen*. Lebenshilfe, Wien 1994.
- Hammer, A. & Rohjahn, J.: *Mental Retardation*. In: Ollendick, T.H. & Hersen, M. (ed.) *Handbook of Child and Adolescent Assessment*. Allyn and Bacon, Boston 1993.

- Dietrich, M.: *Berufliche Rehabilitation*. In: Neuhäuser, G. & Steinhauser, M. (Hrsg.). *Geistige Behinderung*, 1990. S. 253-268.
- Gallagher, J.J. & Bristol, M.: *Families of young handicapped children*. In: Wang, M.C., Reynolds, M.C. & Walberg, H.J. (ed). *Handbook of special education*, 1989. Vol. 3, S. 295-317.
- Hatos, Gyula & Horváth, Miklós: *Erwachsenenbildung für Menschen mit geistiger Behinderung*, In: Heß, G. (Hrsg.). *Umbruch, Aufbruch, Horizonte, Neue Wege in der Erwachsenenbildung*. Berlin, 1996. S. 149-150.
- Kief, M.: *Wohnformen für Menschen mit geistiger Behinderung: Auswirkungen auf die Bewohnerinnen und Bewohner*. Heipädagogik, 1994. Vol. 63(1), S. 33-45.
- König, Andreas: *Ist Qualität meßbar? Qualitätserfassung von Einrichtungen für Menschen mit geistiger Behinderung nach dem PASSING – Verfahren von Wolfensberger*. *Geistige Behinderung*, 1991. Vol. 30(3), S. 240-249.
- Luckasson, R. (Ed): *Mental retardation: definition, classification, and systems of supports*. (9th ed) American Association on Mental Retardation, Washington, DC. 1992.
- Mittler, P.: *Rethinking partnerships between parents and professionals*. *Children and Society*, 1995. Vol. 9(3), S. 22-40.
- Sands, D.J. & Kozleski, E. B.: *Quality of Life Differences between Adults with and without Disabilities*. In: *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 1994. June, S. 90-101.
- Wehmeyer, M. & Schwartz, M.: *The Relationship Between Self Determination and Quality of Life for Adults with Mental Retardation*. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 1998. Vol. 33(1), S. 3-12.
- Goffman, E.: *Stigma és szociális identitás*. In: *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat, Budapest 1981. S. 179-239.
- Bánfalvy Cs.: „...a szociológiát nem a fogyatékosok művelik...”. A fogyatékoság jelensége a szociológiában. In.: Zászkalický P. & Verdes T. (szerk): *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia: A fogyatékoság jelensége a gyógypedagógia határtudományában*. ELTE BGGYFK – KFPSZK, Budapest 2004. S. 285-304.
- Zászkalický P., Lechta, V. & Matuška, O. (szerk): *A gyógypedagógia új útjai: Rendszerfejlesztés, tanácsadás, integráció*. Liečreň Guth, Bratislava 1997. (BGGYTF, Budapest 1999.) S. 293-314.
- Könczei Gy.: *Fogyatékosok a társadalomban*. Gondolat, Budapest 1992.
- Schwarte, N. & Oberste-Ufer, R.: *LEWO: Életminőség a felnőtt értelmi fogyatékosok lakóformáiban*. BGGYTF, Budapest 1999.
- Zászkalický P. (szerk.): *A függőségűtől az autonómiáig: Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. Kéznevelési Alapítvány & Soros Alapítvány, Budapest 1998.

МОДУЛ V

AAMR-Positive Behavior Support for People with
Developmental Disabilities-Carr Monograph
by Edward G. Carr, Robert H. Horner, Ann P. Turnbull
Gresham, F. M. (1995). *Best Practices in Social Skills
Training*. In A. Thomas & J. Grimes (Eds.), *Best
Practices in School Psychology*.
American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic*

and statistical manual of mental disorders (4th ed.).

Washington, DC: Author.

European Journal on Mental Disability

Autonomy and people with mental disabilities:

Conceptual clarification and practical issues

Vol. 6 N. 24 2001

Małgorzata Kościelska : Upośledzenie umysłowe a rozwój społeczny .

Warszawa,1984, PWN.

Upośledzenie w społecznym zwierciadle (red..) Anders Gustavsson ,

Warszawa 1997

<http://de.wikipedia.org/wiki/Gruppendynamik>

МОДУЛ VI

Borzyszkowska H. " Oligofrenopedagogika" PWN WARSZAWA 1985

<http://psychologia.aplus.pl>

[www//psychologia.vel](http://psychologia.vel)

<http://de.wikipedia.org/wiki/Therapie>

МОДУЛ VII

Wikipedia, URL: <http://www.wikipedia.com>, 22/05/2006

ISAAC, URL: <http://www.isaac-online.de> (list of references), 22/05/2006

<http://www.isaac-online.org>, 22/05/2006

Loeper Literaturverlag, Isaac – Gesellschaft für Unterstützte Kommunikation e.v. (ed.) (2005): Handbuch der Unterstützten Kommunikation.(2nd edition), Karlsruhe.

Glennen, S. L.; DeCoste, D. C. (eds.) (1997): Handbook of Augmentative and Alternative Communication, Delmar.

Von Tetzchner, S.; Jensen, M. H. (eds.) (1997): Augmentative and Alternative Communication. European Perspectives, England.

Blackstone, S. W.; Bruskin, D. M.(1993): Augmentative Communication. An Introduction. (6th edition), Rockville Maryland.

Kristen, U. (2002): Praxis Unterstützte Kommunikation. Eine Einführung. (4th edition), Düsseldorf.

	Bliss	PIC	REBUS	PCS
DOOR				
BICYCLE	2 ⊗			
BED				
SMALL	v I			
COLD				
FUNNY				
UNDER/ BELOW				
FALL				
LIKE				
HELP				

fig.2: Examples of Bliss symbols, PIC, Rebus, PCS

МОДУЛ VIII

Eric Berne (2005): Grundlagen der Gruppendynamik- Gedanken zur Gruppentherapie & Interventionstechniken. Junfermann Verlag, Paderborn, Germany.
Original (1966): Principles of group treatment

Ian Stewart, Vann Joines (2000): Die Transaktionsanalyse- Eine Einführung (18. edition.)Verlag Herder Freiburg im Breisgau, Germany
Original (1990): TA today